

Burgerperspectieven

2015 | 1

-
- Tevredenheid met de economie en vertrouwen in politiek dalen
 - Gezondheidszorg moet hoogste politieke prioriteit hebben
 - Veel zorgen over de internationale politieke situatie
 - Lokaal bestuur populairder dan lokale politiek
-

Paul Dekker en Josje den Ridder

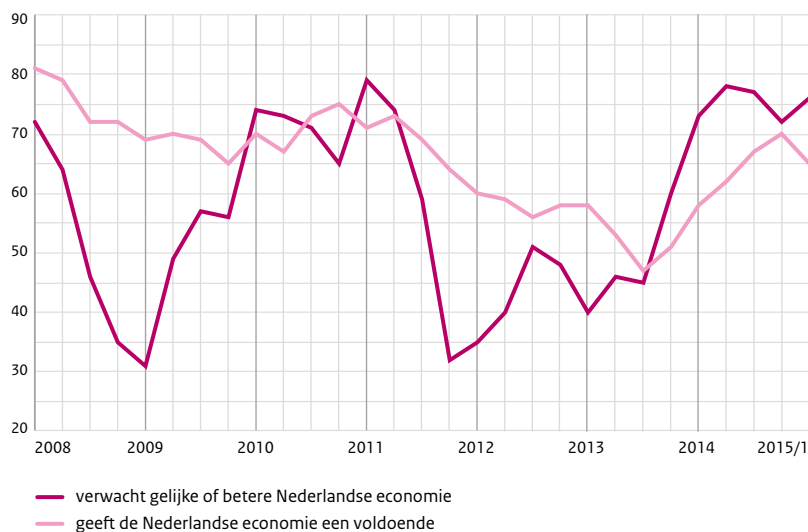

Burgerperspectieven 2015 | 1

Tevredenheid met economie daalt

Het aandeel dat voldoende tevreden is met de Nederlandse economie daalt dit kwartaal van 70% naar 65%. 76% verwacht het komende jaar geen verslechtering van de economische situatie, een stijging ten opzichte van vorig kwartaal (72%). Al met al blijft de stemming over de economie positiever dan de afgelopen jaren. Ook over de eigen financiële situatie is men tevreden: 80% geeft die een voldoende, 77% verwacht het komende jaar geen verslechtering. Hogeropgeleiden waren in 2014 optimistischer over de economische toekomst dan lageropgeleiden, en dat blijft ook dit kwartaal zo.

→ p. 5-7

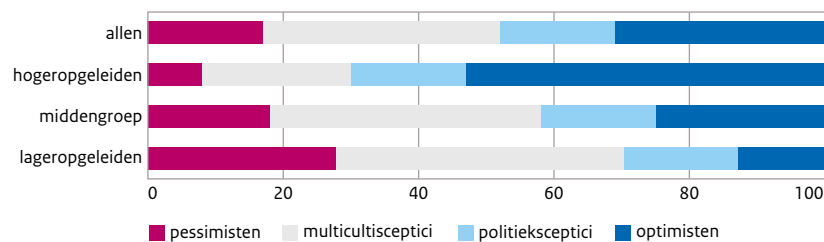

Vier segmenten burgers

Met 21 opvattingen over samenleving en politiek zijn vier opinie-segmenten te onderscheiden: pessimisten (een zesde die over de hele linie negatief en somber is), multicultisceptici (een derde met gemiddelde opvattingen maar negatief over immigratie en integratie), politieksceptici (een zesde die vooral negatief is over de politiek) en optimisten (een derde die over de hele linie positief en optimistisch is). Lageropgeleiden

zijn vaak pessimisten en multicultisceptici, hogeropgeleiden vaak optimisten.

→ p. 27-30

Gezondheidszorg zou bovenaan de politieke agenda moeten staan

Gezondheids- en ouderenzorg staat – als het aan Nederlanders ligt – met stip bovenaan op de prioriteitenlijst van de Haagse politiek. De zorg en de manier van samenleven blijven de twee belangrijkste maatschappelijke problemen van dit moment. Problematisch vindt men

vooral de zorgkosten, de bezuinigingen en de veranderingen in het zorgstelsel. Vorig kwartaal zagen we een stijging van de zorgen over integratie en immigratie; die zorgen

blijven ook dit kwartaal hoog op de publieksagenda.

→ p. 9-12

Top drie politieke prioriteiten

- 1 gezondheids- en ouderenzorg
- 2 inkomen en economie
- 3 immigratie en integratie

Top drie maatschappelijke problemen

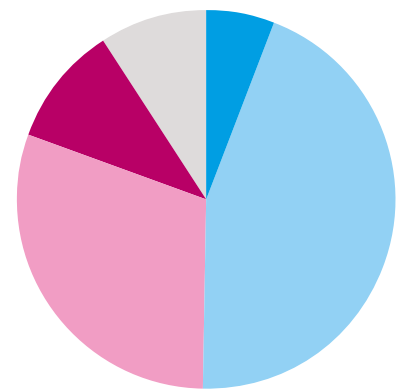
- 1 manier van samenleven
- 2 gezondheids- en ouderenzorg
- 3 immigratie en integratie

40% is tamelijk of zeer bezorgd over de internationale politieke situatie

Een grote groep is tamelijk of zeer bezorgd over de internationale politieke situatie (40%). 44% maakt zich een beetje zorgen, 6% is helemaal niet bezorgd. Ouderen en mensen die het politieke nieuws intensief volgen, zijn vaker bezorgd. De zorgen hebben betrekking op terrorisme/radicale islam/Islamitische Staat (is), het optreden van Rusland in de Oekraïne en de verhouding tussen Griekenland en de Europese Unie (EU). Over de internationale situatie heerst een gevoel van

onmacht. Niet alleen omdat men daar als burger zelf geen grip op heeft, maar vooral omdat men het idee heeft dat Nederland noch de EU noch de Verenigde Staten de macht heeft om de situatie te keren. Men vindt de wereldorde instabiel.

→ p. 18-20

- helemaal geen zorgen
- een beetje zorgen
- tamelijk veel zorgen
- heel veel zorgen
- ik weet het niet

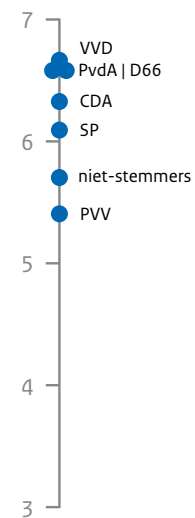
Meer tevredenheid met bestuur in gemeente dan met lokale politiek

Net als elders in Europa hebben Nederlanders meer vertrouwen in regionale en lokale instellingen dan in de regering, maar het vertrouwen in beide instituties ligt in Nederland ver boven het Europese gemiddelde. Over het lokale bestuur zijn Nederlanders tevredener (gemiddeld rapportcijfer 6,2) dan over de lokale politiek (5,8). De politiek in de gemeente scoort wel hoger dan de politiek in Den Haag (5,0) en in Europa (4,6). Absoluut en relatief (vergeleken met hun rapportcijfers

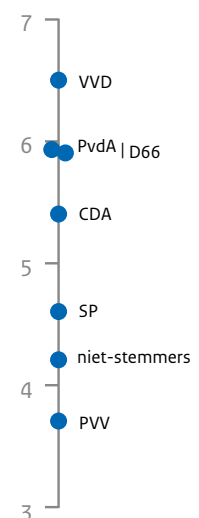
voor het lokale bestuur) zijn eind 2014, begin 2015 vvd'ers het meest tevreden over de Haagse politiek en pvv'ers het minst.

→ p. 22-24

rapportcijfer bestuur van gemeente

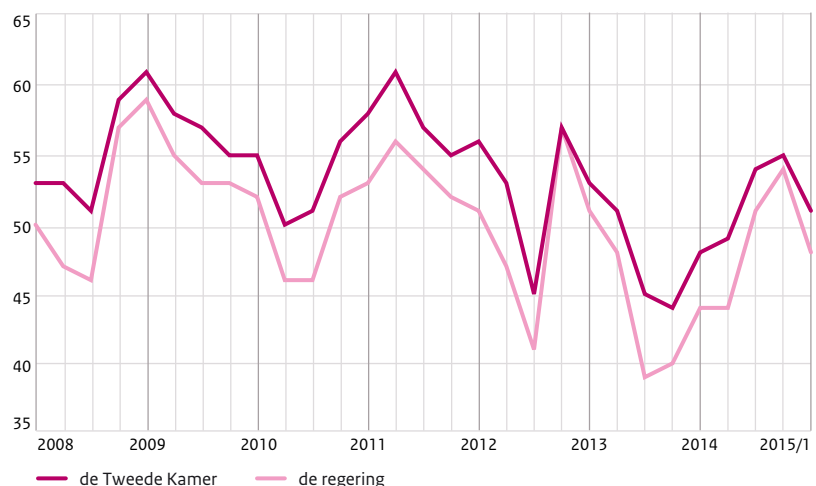
rapportcijfer politiek in Den Haag

Minder vertrouwen in de politiek

Het vertrouwen in de politiek neemt af. 51% heeft voldoende vertrouwen in de Tweede Kamer (was 55%), 48% in de regering (was 54%). Onder diegenen die in 2012 op GroenLinks/D66, vvd of cda stemden, ligt het vertrouwen in de regering boven de 50%. Onder toenmalige aanhangers van sp en pvv is dat minder dan 30%.

→ p. 7-8

Inhoud

Ten geleide	4
1 Hoe gaat het met Nederland?	5
2 Internationaal, lokaal, burgersegmenten en het nut van onderzoek	18
Bijlage Kernmetingen COB 2008/1-2015/1	35
Verantwoording	39

Ten geleide

Dit is het 29e kwartaalbericht van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) en betreft het eerste kwartaal van 2015. Hoofdstuk 1 behandelt de stemming in Nederland en de belangrijkste ontwikkelingen daarin. We staan stil bij de economische verwachtingen, het vertrouwen in instituties en de maatschappelijke thema's die burgers bezighouden. Dat doen we met behulp van gesloten enquêtevragen, maar in enkele open vragen en in telefonische interviews laten we mensen ook zelf aan het woord over wat ze belangrijk vinden en waarom ze een bepaalde mening hebben. In hoofdstuk 2 geven we drie thema's extra aandacht: we exploreren de mate waarin men zich zorgen maakt over de internationale politieke situatie, gaan na hoeveel vertrouwen men heeft in de lokale politiek en het lokaal bestuur, bekijken welke groepen Nederlanders van mening verschillen over hoe het met Nederland gaat en laten burgers aan het woord over wat de politiek moet leren van onderzoek zoals dit.

De enquêtegegevens van het eerste kwartaal zijn verzameld tussen 9 januari en 2 februari 2015. Op 19 februari zijn aanvullend enkele tientallen telefonische interviews gehouden met ouderen en met mensen die zich zorgen maken over integratie. Belangrijkste onderwerpen in het nieuws in januari 2015 waren de aanslagen in Parijs op het satirische tijdschrift *Charlie Hebdo* en een joodse supermarkt (7 januari), de eventuele terreurdreiging in Nederland, de internationale politiek (Islamitische Staat, Rusland) en de veranderingen in de gezondheidszorg.

1 Hoe gaat het met Nederland?

Kernpunten

- Het aandeel dat voldoende tevreden is met de Nederlandse economie daalt dit kwartaal van 70% naar 65%. 76% verwacht het komende jaar geen verslechtering van de economische situatie. Over de eigen financiële situatie is 80% voldoende tevreden.
 - Het vertrouwen in de politiek neemt af. 51% heeft voldoende vertrouwen in de Tweede Kamer (was 55%), 48% in de regering (was 54%).
 - De gezondheids- en ouderenzorg staan – als het aan Nederlanders ligt – met stip bovenaan op de prioriteitenlijst van de regering. De zorg en de manier van samenleven blijven de twee belangrijkste maatschappelijke problemen.
 - 27% is het oneens met de stelling dat het Nederlandse lidmaatschap van de Europese Unie (EU) een goede zaak is, 41% vindt het lidmaatschap wel een goede zaak. Het aandeel tegenstanders is hoger dan vorig kwartaal (21%) en dan het gemiddelde van de afgelopen vijf jaar (19%).
-

De stemming is begin 2015 iets minder positief

Voor een eerste indruk van de stemming in Nederland kijken we in figuur 1.1 naar de economische stemming, de tevredenheid met de politiek in Den Haag en naar het oordeel van burgers over hoe het – alles bij elkaar genomen – met Nederland gaat. Wat opvalt is dat in januari 2015 de meeste lijnen een knikje naar beneden maken. De stemming is begin 2015 iets minder positief dan in oktober 2014.

Minder voldoende voor de economische situatie

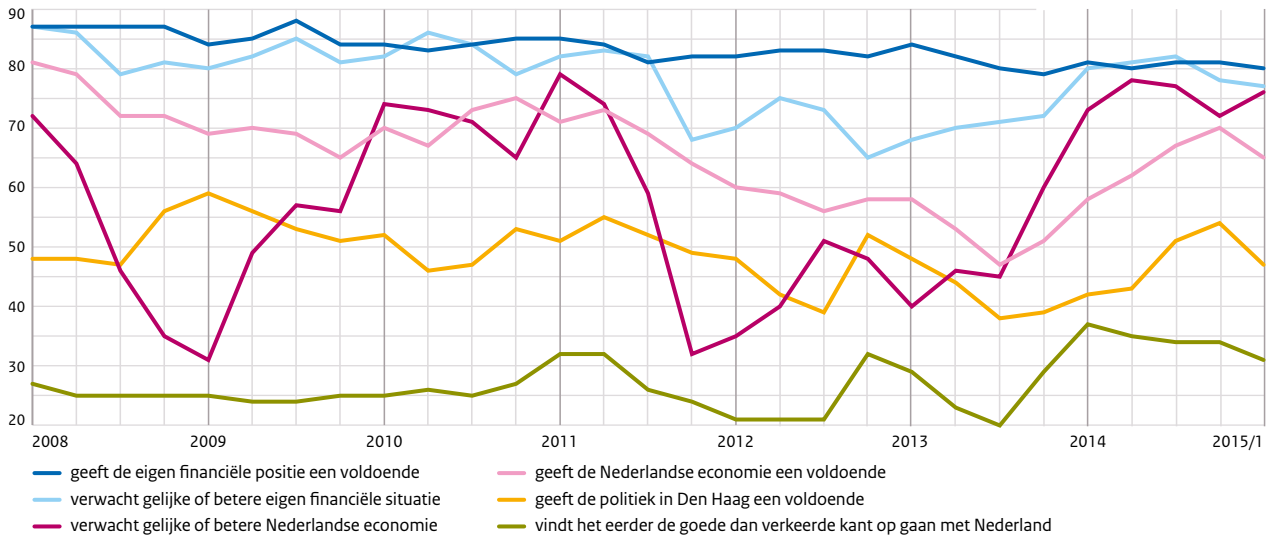
In het begin van de economische crisis bleven velen relatief positief over de economische situatie in Nederland. Pas na april 2011 nam die tevredenheid af, met als dieptepunt juli 2013, toen 47% de Nederlandse economie een voldoende gaf. Van oktober 2013 tot oktober 2014 steeg het aandeel dat tevreden is met de economie weer, naar 70% vorig kwartaal. Die ontwikkeling zet dit kwartaal niet door: 65% geeft de Nederlandse economie een rapportcijfer 6 of hoger (gemiddelde: 5,8).

De toekomstverwachtingen worden wel iets positiever: 76% verwacht de komende twaalf maanden een gelijke of betere economie, terwijl dat vorig kwartaal 72% was. De houdingen en verwachtingen over de eigen financiële situatie veranderen dit kwartaal niet: 80% geeft de eigen financiële situatie een voldoende (gemiddelde: 6,7), 77% verwacht het komende jaar geen verslechtering. In vergelijking met de periode 2008-2010 ligt de tevredenheid met de eigen financiën wel iets lager; toen was gemiddeld 85% voldoende tevreden.

Hogeropgeleiden blijven optimistischer over de economie dan lageropgeleiden

Niet iedereen is even positief over de economische toekomst. In het eerste kwartaal van 2014 zagen we al dat het aandeel optimisten onder hogeropgeleiden en mensen met een hoger inkomen veel sneller steeg dan onder lageropgeleiden en mensen met een lager inkomen (COB 2014|1: 5). Hoe staat het nu met de verschillen in economische verwachtingen tussen lager- en hogeropgeleiden?

Figuur 1.1 Positieve waarden en verwachtingen^a, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)

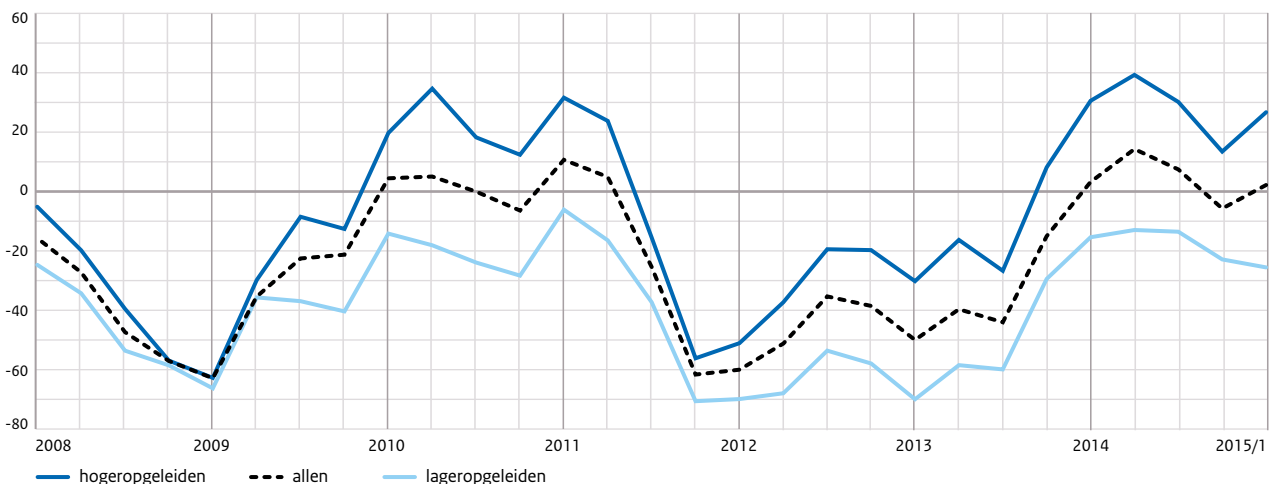

a De verwachtingen betreffen de komende twaalf maanden. De voldoende scores 6-10 op een schaal van 1-10 voor tevredenheid.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Om die vraag te beantwoorden, presenteren we in figuur 1.2 per kwartaal het netto-optimisme: het aandeel van de bevolking dat een verbetering van de economie verwacht min het aandeel dat een verslechtering verwacht. In het eerste kwartaal van 2015|1 is dat bijvoorbeeld 26% - 24% = + 2 (procentpunten). Bij een positieve score zijn er meer optimisten dan pessimisten, bij een negatieve score meer pessimisten dan optimisten. Figuur 1.2 laat niet alleen het netto-optimisme van allen zien (de stippellijn), maar ook van lager- en hogeropgeleiden.

Figuur 1.2 Verschillen in economische verwachtingen naar opleidingsniveau, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (nettoscore^a in procenten)

a De nettoscore is het aandeel dat een verbetering van de economie verwacht, verminderd met het aandeel dat een verslechtering verwacht. Mensen die een gelijke situatie verwachten, blijven in deze berekening dus buiten beschouwing.

Bron: COB 2008/1-2015/1

In het eerste kwartaal van 2015 ligt de nettoscore van hogeropgeleiden met +27 ruim boven de nullijn; de score van lageropgeleiden ligt daar met -25 ruim onder. Het verschil tussen de opleidingsniveaus dat we begin 2014 zagen, is er dus nog steeds. Het is goed om te beseffen dat, hoewel de economische verwachtingen nu beter zijn dan in 2013, niet alle Nederlanders even optimistisch zijn. Achter de geaggregeerde cijfers kunnen grote verschillen schuilgaan.

Die verschillen tussen opleidingsniveaus blijken overigens groter naarmate de economische verwachtingen in de hele bevolking positiever zijn.¹ Als de economische stemming eind 2008 en eind 2011 somber is (laagste netto-optimisme), zijn de verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden verwaarloosbaar. Beide groepen zijn pessimistisch. Als de economische stemming in 2010 en 2014 verbetert, worden de verschillen groter.

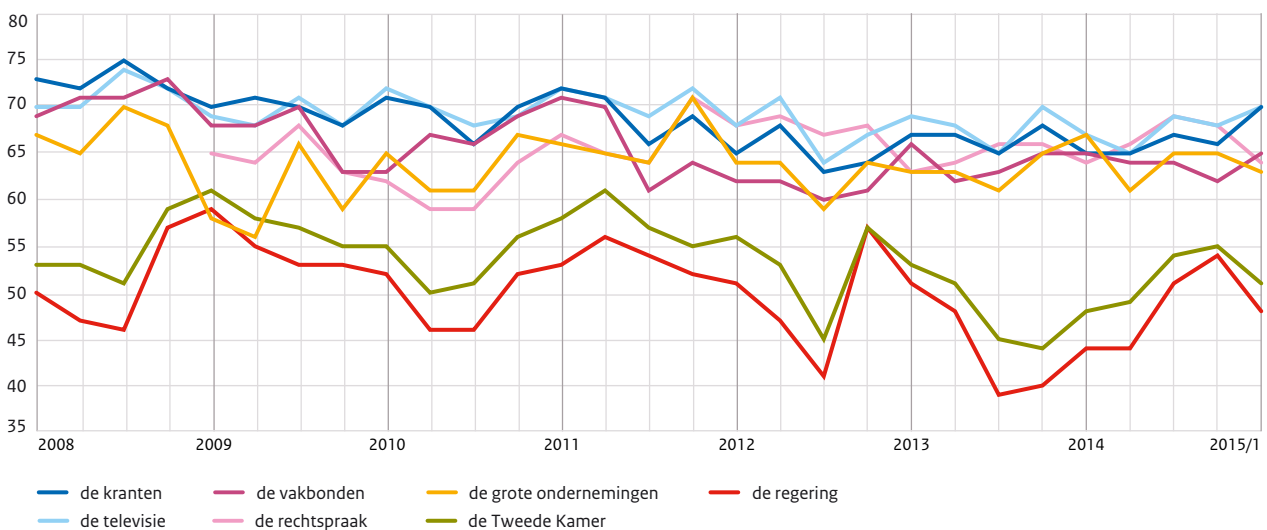
Vertrouwen in Tweede Kamer en regering daalt

Het aandeel dat voldoende tevreden is met de politiek in Den Haag is gedaald van 54% vorig kwartaal naar 47% nu. Ook het vertrouwen in de politiek is gedaald (zie figuur 1.3). In januari 2015 heeft 51% voldoende vertrouwen in de Tweede Kamer (was 55%). 48% heeft voldoende vertrouwen in de regering (was 54%).

Uit de open antwoorden van mensen die het de verkeerde kant op vinden gaan in Nederland, blijkt dat ze de politiek en het kabinet verantwoordelijk houden, bijvoorbeeld voor problemen in de zorg of in de integratie. Ter illustratie enkele citaten waarin de politiek of regering expliciet worden genoemd:

“De politiek lost de problemen niet op maar verplaatst ze. Geen oplossing voor de zorg; privatiseren dan maar. Ondanks alle privatisering en maatregelen is de overheid niet efficiënter, daadkrachtiger en goed-

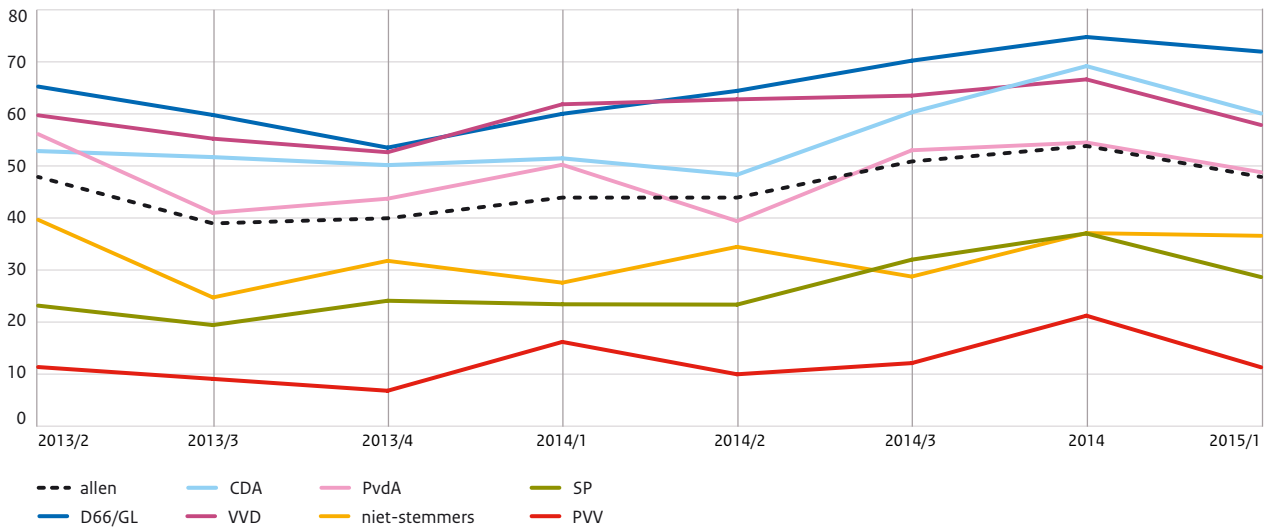
Figuur 1.3 Voldoende vertrouwen in zeven instituties^a, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)

a Vermeld zijn percentages scores 6-10 op een schaal van 1 (geen enkel vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen) in antwoord op de vraag 'Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de volgende instellingen in Nederland?'.
Bron: COB 2008/1-2015/1

1 Er is dus een positieve relatie tussen de kwartaalcijfers voor netto-optimisme in de bevolking en de mate waarin hogeropgeleiden optimistischer zijn dan lageropgeleiden: $r = 0,71^{**}$ ($N = 29$).

Figuur 1.4 Vertrouwen in de regering naar stemgedrag in 2012, bevolking van 18+, 2013/2-2015/1 (voldoendes, in procenten)

Bron: COB 2013/2-2015/1

koper geworden. Eerder het tegendeel.” (man, 58 jaar, hogeropgeleid, vindt dat Nederland de verkeerde kant op gaat)

“De compromissen die gesloten worden, laten de getroffensten meer inleveren dan alleen het gezicht van een minister, staatsecretaris of politieke partij. Pas veel later wordt door de media getoond wat de gevolgen zijn voor iedereen, terwijl eerst de nadruk wordt gelegd bij de politiek.” (man, 49 jaar, middelbaar opgeleid, vindt dat Nederland de verkeerde kant op gaat)

Maar niet iedereen is negatief:

“Over het algemeen hebben we een goed leven in Nederland. De regering heeft denk ik echt oog voor Nederland. Fijn dat de kleinere partijen ook meepraten en dat er naar geluisterd wordt. Dit maakt de politiek meer landgericht.” (vrouw, 43 jaar, hogeropgeleid, vindt dat Nederland de goede kant op gaat)

Het vertrouwen in de regering is het hoogst onder mensen die bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen voornemens zijn op de vvd te stemmen (84%) of op D66 (80%). Als we in plaats van naar stemintentie nu, kijken naar het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 (figuur 1.4), zien we dat de stemmers op D66/GroenLinks (hier samengenomen vanwege het aantal) het meeste vertrouwen hadden en hebben in het kabinet-Rutte II. Ook een meerderheid van de vvd- en CDA-stemmers heeft nog voldoende vertrouwen in het kabinet. Het minste vertrouwen hebben en houden aanhangers van SP en PVV.

Het vertrouwen in de rechtspraak daalt licht van 68% vorig kwartaal naar 64% nu. Dat aandeel ligt echter aanzienlijk hoger dan het politiek vertrouwen. Het vertrouwen in media, grote ondernemingen en vakbonden verandert niet significant ten opzichte van vorig kwartaal. Meer dan 60% heeft voldoende vertrouwen in deze instituties.

In vergelijking met vorig jaar minder positief over de kant die Nederland op gaat

31% vindt dat het al met al eerder de goede dan de verkeerde kant op gaat met Nederland (2% vindt dat het 'duidelijk' en 29% dat het 'iets' meer de goede kant op gaat). 58% vindt dat het de verkeerde kant op gaat (18% 'duidelijk' en 40% 'iets' meer). In vergelijking met januari 2014, toen 37% het de goede kant op vond gaan, is men de afgelopen kwartalen steeds iets minder positief geworden. En nog steeds vindt 58% dat Nederland zich al met al in de verkeerde richting ontwikkelt.

Toch is men in januari 2015 positiever over Nederland dan in de periode 2008-2010 (gemiddeld 25%) en medio 2013 toen slechts 20% het de goede kant op vond gaan. De scherpe stijging in het optimisme in het vierde kwartaal van 2013 en het eerste kwartaal van 2014 en het hogere niveau van optimisme sindsdien, lijkt ingegeven door een positievere blik op de economie. In oktober 2013 en vooral januari 2014 motiveerden veel mensen die het de goede kant op vonden gaan hun antwoord met de verwachting dat het ergste van de crisis voorbij zou zijn (COB 2014|1: 7). Ook dit kwartaal zien we dat diegenen die positief zijn vaak wijzen op de verbeterde economische situatie en de aantrekkelijke huizenmarkt. Van de mensen die het de goede kant op vinden gaan, motiveert 38% dit door expliciet te wijzen op een goede of betere economische situatie, huizenmarkt of werkgelegenheid:

"Iets meer de goede kant op, daar we stukje bij beetje een herstel zien van de economische crisis (lees: bankencrisis). De werkgelegenheid trekt iets aan." (man, 56 jaar, hogeropgeleid)

"De economie trekt weer iets aan en ook de huizenmarkt gaat beter en er wordt meer uitgegeven aan huishoudelijke artikelen." (vrouw, 76 jaar, lageropgeleid)

Publieksagenda's

Wat zijn volgens Nederlanders de belangrijkste thema's van dit moment? Waarover maken ze zich zorgen, wat zou er hoog op de agenda van de regering moeten staan en wat gaat er goed? We vroegen mensen om in hun eigen (tref)woorden de belangrijkste thema's aan te geven. Tabel 1.1 biedt een overzicht van het nationale probleembesef, de nationale trots en de nationale agenda in dit kwartaal en de jaren ervoor.²

Gezondheidszorg belangrijk probleem en dé prioriteit voor de regering

De afgelopen kwartalen werd gezondheids- en ouderenzorg steeds vaker genoemd als belangrijk maatschappelijk probleem en die stijging zet dit kwartaal door. De zorg staat daarmee samen met de manier van samenleven bovenaan de lijst met maatschappelijke problemen (tabel 1.1). Gecorrigeerd voor het aantal antwoorden dat iemand noemt, maken beide problemen 17% uit van het nationale probleembesef. Voeren we die correctie niet uit en kijken we alleen hoeveel mensen een probleem noemen, dan zien we dat 40% een of meer problemen noemt die met de gezondheids- en ouderenzorg te maken hebben en 35% een of meer problemen die met de manier van samenleven te maken hebben.³

- 2 Mensen kunnen in hun eigen woorden maximaal vijf onderwerpen aangeven als grootste problemen in ons land, als sterke punten en als agendapunten voor de nationale politiek. De antwoorden worden gewogen zodat iedereen die minstens een onderwerp noemt even zwaar meetelt. Zo 'verdelen' we een constante hoeveelheid nationaal probleembesef, nationale trots en Haagse agendaruimte eerlijk over alle mensen die er gebruik van willen maken. Hiermee voorkomen we dat mensen die veel problemen noemen de lijsten domineren.
- 3 Vragen naar maatschappelijke problemen zijn heel gevoelig voor de setting en de gebruikte woorden. We focussen in het COB sterk op de eigen problemen van de Nederlandse samenleving, inclusief zaken waarover men 'boos' is of waarvoor men zich 'schaamt' (zie vraag onderaan tabel 1.1). Externe bedreigingen zullen dan minder opkomen dan wanneer sec naar problemen in Nederland wordt gevraagd. Het is daarom niet vreemd dat in het COB de aanslagen in Parijs minder worden genoemd dan in een onderzoek in opdracht van de Nationaal Coördinator Terrorismedbestrijding en Veiligheid (NCTV), dat vroeg naar zorgen over 'gebeurtenissen die op dit moment spelen of kunnen gaan spelen in Nederland'. In dat onderzoek (zie hoofdstuk 2) blijken is en terrorisme eind oktober al een grotere bron van zorg. Zie IPSOS public affairs, Rapport Risico en Crisisbarometer, basismeting oktober 2014, www.nctv.nl/actueel/nieuws/risico-en-crisisbarometer-oktober-2014.aspx.

Tabel 1.1 Grootste problemen, sterkste punten en politieke prioriteiten,^a bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)

	nationaal probleembesef ^b						+ / - en top vijf ^e
	2008-2009	2010-2011	2012-2013	2014/1-3	2014/4	2015/1	
samenleven en normen en waarden	21	21	19	18	16	17	1
gezondheids- en ouderenzorg	7	8	10	13	15	17	2 +
immigratie en integratie	10	10	7	9	13	12	3
inkomen en economie	15	12	17	15	12	12	4
politiek en bestuur	13	13	12	10	8	9	5
werkgelegenheid	3	3	6	8	5	6	
criminaliteit en veiligheid	10	11	8	7	5	6	
internationaal / Nederland in de wereld	1	3	4	3	4	5	
onderwijs, innovatie, kunst en cultuur	2	3	3	3	4	3	
sociaal stelsel	1	2	3	3	3	2	-
verkeer en fysieke leefomgeving	5	4	4	3	2	2	
natuur en milieu	3	2	1	2	1	2	
jeugd en gezin	4	3	2	2	1	1	
vrijheden	1	1	0	1	0	1	+
Nederlandse tradities	0	0	0	1	5	1	-
overig	4	4	4	4	4	3	
totaal	100	100	100	100	100	100	
% met minstens één onderwerp	87	87	88	88	86	89	
gemiddeld aantal genoemde onderwerpen (door allen)	3,0	3,1	3,0	3,0	2,9	3,0	

- a Voor elk van deze drie vragen konden respondenten maximaal vijf onderwerpen noemen. Achteraf zijn de onderwerpen ingedeeld in vijftien categorieën. Elke respondent telt even zwaar mee: het gewicht van een onderwerp is omgekeerd evenredig aan het aantal genoemde onderwerpen. De volgorde van de categorieën is die van de grootste problemen in het eerste kwartaal van 2015.
- b 'Wat vindt u op dit moment de grootste problemen in ons land? Waar bent u zeer negatief of boos over of waar schaamt u zich voor als het om de Nederlandse samenleving gaat?'
- c 'En wat vindt u juist goed in ons land? Waar bent u zeer positief of blij over of trots op als het om de Nederlandse samenleving gaat?'
- d 'Wat zou u hoop op de agenda van de Nederlandse regering willen hebben? Het kan gaan om onderwerpen die veel meer aandacht moeten krijgen of heel anders aangepakt moeten worden.'
- e Voor het eerste kwartaal van 2015 is de top vijf vermeld en significante ($p < 0,05$) veranderingen ten opzichte van de vorige meting.

Bron: COB 2008/1-2015/1

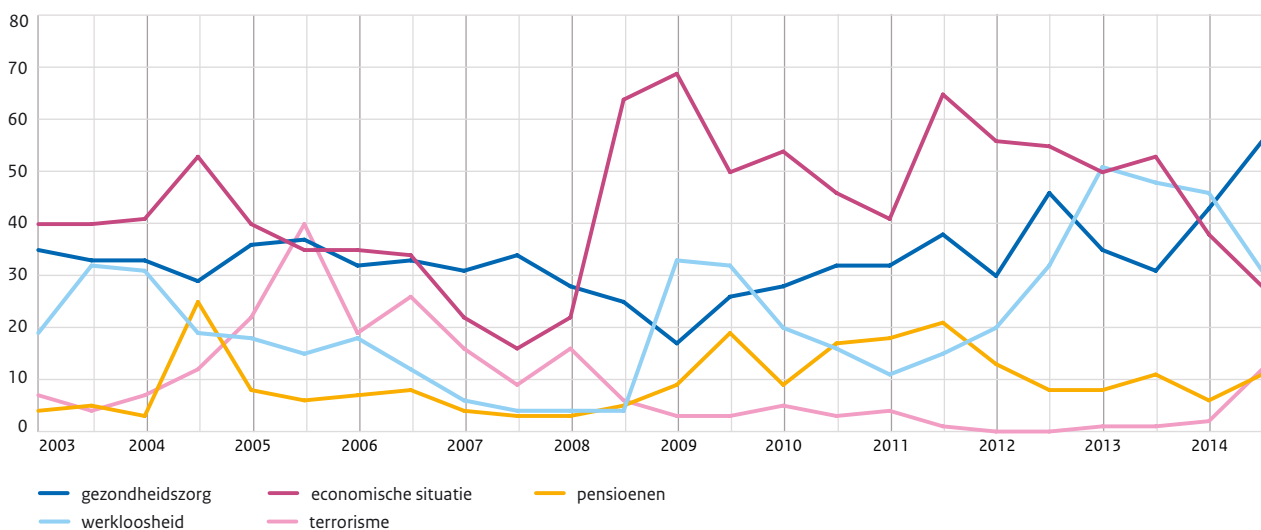
4 In de Eurobarometer wordt gevraagd naar de belangrijkste zaken die in Nederland spelen (in het COB vragen we naar het belangrijkste maatschappelijke probleem) en kan men uit een lijst van dertien maximaal twee problemen aankruisen. Die methode levert een andere lijst op dan de in het COB gehanteerde open vraag met maximaal vijf antwoorden.

Dat het thema gezondheidszorg nu belangrijker is dan voorheen, lijkt enerzijds veroorzaakt door de veranderingen in de zorg (onder andere de decentralisaties) die leiden tot onrust, en anderzijds door de verminderde aandacht voor de economie. Gezondheidszorg is in Nederland al veel langer een belangrijk thema; rond 2002 waren er zorgen over wachtlijsten, daarna over de veranderingen in het zorgstelsel. Nu de zorgen over de economie naar de achtergrond verdwijnen, is er weer ruimte voor thema's zoals gezondheidszorg. Dat mechanisme is duidelijk te zien in cijfers van de Eurobarometer (figuur 1.5).⁴ Lange tijd voerde de economische situatie de boventoon als nationaal probleem, maar sinds eind 2013 wordt de economie minder belangrijk en stijgt gezondheidszorg.

Hoe gaat het met Nederland?

nationale trots ^c							de Haagse publieksagenda ^d						
2008-2009	2010-2011	2012-2013	2014/1-3	2014/4	2015/1	+/- en top vijf ^e	2008-2009	2010-2011	2012-2013	2014/1	2014/3	2015/1	+/- en top vijf ^e
14	16	18	19	21	22	1	6	5	4	4	3	4	+
9	11	10	9	10	8	5	14	17	16	17	22	22	1
4	3	3	3	4	4		10	9	6	6	9	10	3
8	8	7	8	7	8	3	14	13	18	16	14	14	2
6	6	5	5	4	7	+	9	7	7	9	6	5	
2	1	1	1	1	1		3	4	7	10	9	7	
2	2	2	2	3	3		12	12	8	8	6	9	4 +
4	2	2	2	5	2	-	2	4	5	6	5	6	
6	6	7	8	8	8	4	8	8	8	6	9	8	5
10	10	9	8	9	7		3	4	5	5	4	4	
4	5	7	8	6	6		7	6	5	3	4	2	-
5	5	4	4	3	3		5	5	4	4	3	3	
1	1	0	0	0	0		4	3	2	2	2	2	
16	12	12	11	11	13	2	1	1	1	1	1	1	
2	5	5	6	4	4		0	0	0	0	0	0	
6	7	7	6	5	5		3	4	3	3	3	3	
100	100	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	
63	65	62	62	62	63		78	79	80	81	80	79	
1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6		2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,5	

Figuur 1.5 Top vijf belangrijkste nationale problemen in de Eurobarometer^a, bevolking van 15+, 2003-2014 (in procenten)

a 'Wat zijn volgens u momenteel de twee belangrijkste zaken die in Nederland spelen?' Respondenten konden maximaal twee antwoorden geven.

Bron: Eurobarometer 59.1-82.3

De zorg is niet alleen een belangrijk maatschappelijk probleem, maar staat ook met afstand op nummer één in de lijst met onderwerpen die volgens burgers hoog op de agenda van de regering zouden moeten staan (rechts in tabel 1.1). Het thema maakt 22% uit van de nationale agenda en wordt als probleem genoemd door 42% (niet in de tabel). Anders dan de manier van samenleven is de gezondheidszorg dus niet alleen een belangrijk maatschappelijk probleem, maar ook een probleem waar de regering iets aan zou moeten doen.

Andere onderwerpen die volgens burgers hoog op de agenda van de regering moeten staan zijn inkomen en economie (daarbij gaat het voornamelijk over inkomensverschillen en de aanpak van armoede), integratie, criminaliteit en veiligheid en het onderwijs.

Ongerstheid over zorgstelsel en zorgkosten

Wat is volgens Nederlanders precies het probleem met de zorg? In tabel 1.2 hebben we de trefwoorden die over de zorg gaan gecodeerd. In de eerste plaats keken we op welk domein binnen de zorg ze betrekking hebben. 61% van de genoemde trefwoorden gaan over de (gezondheids) zorg in het algemeen, 29% gaat over de ouderenzorg of thuiszorg. In enkele gevallen gaat het over de zorg voor chronisch zieken of gehandicapten, mantelzorg of expliciet over de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Als we vervolgens kijken wat dan precies het probleem is op die domeinen, zien we dat in 50% van de trefwoorden geen verdere uitleg wordt gegeven. Men houdt het bij 'gezondheidszorg' of 'zorg voor

Tabel 1.2 Domeinen in de zorg waarover ongerustheid bestaat en problemen in die domeinen^a, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten van de genoemde trefwoorden)

1 domein waarop de zorgen betrekking hebben		2 waar gaan de zorgen over?	
gezondheids(zorg) (algemeen)	61	noemt alleen domein	50
ouderenzorg / thuiszorg	29	(gestegen) kosten	11
		bezuinigingen	10
overig (o.a. gehandicapten, chronisch zieken, mantelzorg, Wmo)	10	slechte kwaliteit / verslechtering / overige negatieve opmerkingen	9
		zorgstelsel, verzekering, hervormingen	8
		ouderenbeleid, ouderen eenzaam (ouderen maar gaat niet over zorg)	6
		decentralisaties	1
		overig (o.a. participatiesamenleving)	5
totaal	100	totaal	100

a 40% van de respondenten noemt een of meer trefwoorden die betrekking hebben op de gezondheidszorg. In totaal noemen zij 625 trefwoorden. Voor elk van die trefwoorden is gecodeerd op welk domein binnen de zorg ze betrekking hebben (1) en waar de zorgen over gaan (2). 61% van de genoemde trefwoorden heeft betrekking op de gezondheidszorg in algemene zin. 50% van de trefwoorden bevatten verder geen specificatie van het probleem in dat domein.

Bron: COB 2015/1

ouderen'. In 11% van de gevallen gaat het over de zorgkosten: die zijn hoog of gestegen. 10% van de trefwoorden heeft betrekking op de bezuinigingen in de gezondheidszorg en ouderenzorg. In 9% van de gevallen wordt gesproken over slechte kwaliteit of de verslechtering van de zorg, 8% gaat over het zorgstelsel. Opvallend is dat 'decentralisaties' zelden expliciet worden genoemd.⁵

In de vraag naar belangrijke problemen blijven respondenten vrij algemeen; in open antwoorden waarin men toelicht waarom het de goede of verkeerde kant op gaat met Nederland, leggen sommigen uitgebreider uit wat ze bedoelen:

"We betalen steeds meer belasting en krijgen er steeds minder voor terug. Zo ook met de ziektekosten, en kijk naar de ouderenzorg. Steeds meer geld gaat naar koningshuis, regering, management en directieleden. Ze laten zich duur beveiligen en burgers zien steeds minder van hun belastinggeld terug." (vrouw, 72 jaar, middelbaar opgeleid)

"Het gaat duidelijk de verkeerde kant op met Nederland omdat nl. bij Europa te veel geld naar de europot gaat, terwijl hier alles maar duurder wordt, zoals het ziekenfonds, laat staan de rest. Vooral de ouderenzorg, bijvoorbeeld dat echtparen gescheiden worden als de een naar een verzorgingshuis gaat en de ander thuis zit. Dit is mensen op hoge leeftijd scheiden van elkaar. Veel mensen komen met schulden te zitten omdat ze meer moeten betalen dan ze binnen krijgen. Of oudere mensen die jaren hebben gewerkt nu korten op hun pensioen dat ze jaren hebben opgebouwd. En de pensioenleeftijd naar 67 jaar." (vrouw, 53 jaar, lageropgeleid)

"Deze regering is bezig de samenleving totaal te ontwrichten. Ze schuiven verantwoordelijkheden af op lagere overheden en uiteindelijk op de gewone burger (participatiemaatschappij), kleden de zorg vrijwel volledig uit (sluiting verzorgingstehuizen, uitkleding zorgverzekeringen, verhoging eigen risico, zodat steeds minder mensen toegang hebben tot zorg, afschaffing vrije artskeuze, enz.) en hebben totaal geen antwoord op de hoge jeugdwerkloosheid, en stimuleren deze zelfs door mensen te dwingen langer door te werken, waardoor werkplekken langer bezet blijven." (man, 60 jaar, hogeropgeleid)

Zorgen over integratie blijven

Vorig kwartaal zagen we een toename van de zorgen over integratie en immigratie (COB 2014|4: 9). Dit kwartaal blijft het thema op de derde plaats in het nationale probleembesef staan: 12% van het nationale probleembesef gaat over integratie en immigratie (31% noemt een of meer problemen in deze categorie). In tabel 1.3 is te zien waar deze zorgen over gaan. Als er groepen worden genoemd, dan zijn dat meestal 'moslims'/ 'de islam', 'asielzoekers' of 'buitenlanders'. In 19% van de gevallen wordt niet precies gezegd wat het probleem is met deze groepen. Wordt er wel een specifiek probleem genoemd, dan zegt men dat er 'te veel' asielzoekers of buitenlanders zijn (17%) of uit men zorgen over het asielbeleid.

5 Men lijkt de 'decentralisaties' te zien als een van de vele veranderingen in de gezondheidszorg (zie ook kader 2.1).

Tabel 1.3 Zorgen over integratie en immigratie^a, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten van de genoemde trefwoorden)

1 wordt er een specifieke groep genoemd?		2 waar gaan de zorgen over?	
geen specifieke groep genoemd	25	geen specifiek probleem genoemd	19
moslims / islam	17	zijn er te veel / immigratie algemeen	17
asielzoekers	16	asielbeleid	11
buitenlanders	15	culturen botsen, spanningen, racisme	9
allochtonen	6	(problemen met) integratie	8
culturen, multiculturele samenleving	4	jihad, strijd, extremisme, terrorisme, teruggekeerde strijders	7
vluchtelingen	4	zorgen over hoe Nederlanders tegen minderheden aankijken (haat, antistemming)	6
jihadisten / is-gangers	4	worden voorgetrokken / Nederlanders eerst	5
minderheden	2	islamisering	3
immigranten	2	beleid (algemeen)	2
vreemdelingen	2	overig	13
Oost-Europeanen	1		
illegalen	1		
Marokkanen / Turken	0		
totaal	100	totaal	100

a 31% van de respondenten noemt een of meer trefwoorden die betrekking hebben op de integratie en immigratie. In totaal noemen zij 418 trefwoorden. Voor elk van die trefwoorden is gecodeerd of er een specifieke groep wordt genoemd (1) en waar de zorgen over gaan (2).

Bron: COB 2015/1

Helaas zegt men er meestal niet bij wat precies het probleem is met dat asielbeleid. Als men dat wel doet, zijn er zowel mensen die het beleid 'te soft' vinden als mensen die vinden dat de opvang van asielzoekers niet voldoet. Al met al zijn er echter meer zorgen over de veelheid asielzoekers dan over de slechte opvang. Andere genoemde problemen zijn het racisme en de botsingen van culturen, de (slechte) integratie en het opkomend extremisme / terugkerende jihadgangers. In 6% van de trefwoorden lezen we een ander perspectief: men maakt zich zorgen over toenemende haat jegens minderheden.

Zorgen over inkomen en economie (12% van het probleembesef, genoemd door 31%) en zorgen over politiek en bestuur (9% van het probleembesef, genoemd door 23%) maken de top vijf compleet. Onderaan de lijst met problemen, is er één noemenswaardige verandering: vorig kwartaal werden zorgen geuit over Zwarte Piet en de Zwarte Piet-discussie (categorie Nederlandse tradities). Die zorgen komen dit kwartaal nauwelijks voor. Veranderingen ten opzichte van vorig kwartaal zijn ook de toegenomen zorgen over 'de aanslagen in Parijs', 'terrorisme' (categorie internationaal in tabel 1.1) en 'terreurdreiging en veiligheid in Nederland' (categorie criminaliteit en veiligheid). In hoofdstuk 2 gaan we dieper in op de zorgen over de internationale politieke situatie en de veiligheid in Nederland.

Moeilijk om sterke punten te noemen, samenleven bovenaan

Sterke punten van Nederland noemen blijkt elk kwartaal weer moeilijk: slechts 63% noemt er een of meer. Ter vergelijking: 89% weet een of meer

Kader 1.1 Zorgen over integratie en immigratie: hoe nieuw en uit eigen ervaring?

Het thema integratie en immigratie is de afgelopen twee kwartalen belangrijker dan daarvoor. Maar hoe nieuw zijn de zorgen over integratie eigenlijk? Spelen ze al langer en steken ze de kop op nu de economische zorgen afnemen, of zien mensen in de media of hun dagelijks leven meer problemen dan voorheen? Omdat de trefwoorden die men opschrijft kort en krachtig zijn, belden we in februari vijftien mensen die zich zorgen maken over integratie en immigratie voor een toelichting.

Een vrouw (31 jaar) die zich zorgen maakt over 'immigranten die misbruik maken van Nederland' vertelt dat haar zorgen niet nieuw zijn: 'In onze gemeente gebeurt dit al jaren.' In haar woonbuurt ziet ze haar buitenlandse bureaus niet werken. 'En als ze 65 zijn, gaan ze met hun pensioen naar Turkije. Dan denk ik, dat kan wel wat minder. Je moet wel werken voor je uitkering en je AOW.' Ook een 30-jarige vrouw ziet soortgelijke problemen in haar volksbuurt en heeft niet het idee dat ze nieuw zijn. Een 49-jarige vrouw die bezorgd is over de 'multiculturele samenleving' zegt dat ze vroeger, toen ze in Den Haag woonde, zag hoe de multiculturele samenleving mislukte toen alle bevolkingsgroepen bij elkaar in dezelfde wijk gingen wonen. Inmiddels woont ze in Groningen, maar bij haar moeder in Den Haag ziet ze dat het er niet beter op wordt. Een vrouw van 78 die zich zorgen maakt over 'buitenlanders' zegt: 'Deze zorg heb ik altijd wel gehad, niet voor mezelf, maar voor mijn kleinkinderen, dat ze later opgroeien in een islamitisch land. Die zijn toch iets minder tolerant dan wij.'

Ook mensen die zich zorgen maken over de instroom van asielzoekers en de eindeloze procedures, zien dit niet als een probleem van het laatste jaar. Ze volgen het onderwerp via de media en het speelt al veel langer. Een man van 43 zegt: 'Ik ben werkloos en doe er alles aan om weer aan het werk te komen. Bij het uww loopt ik tegen een muur op, ze helpen me niet, geven geen fatsoenlijk antwoord op mijn vragen. En asielzoekers worden wel bij de hand genomen, de weg gewezen.'

Sommigen maken zich zorgen over de islam, vooral over de onverdraagzaamheid en terugkerende jihadisten. Die laatste zorg is recent. Een man van 50 jaar woont in een Maastrichtse wijk waaruit jongeren zijn vertrokken. Bang voor een aanslag is hij niet, wel bezorgd over wat deze mensen van plan zijn. Een man van 38 jaar die zich zorgen maakt over de islam verwijst naar de gebeurtenissen in Parijs en België en noemt 9/11 het keerpunt.

Een vrouw (43 jaar) die zich zorgen maakt over de intolerantie tegenover buitenlanders, denkt dat dit een relatief nieuw fenomeen is. 'Ik wandel met een vriendin die moslim is. We worden steeds nagekeken. Ik weet niet of dat iets recent is, maar zij en haar man zeggen dat ze de laatste maanden meer discriminatie ervaren. Door is.' Een 51-jarige vrouw zegt: 'Ik woon in Gouda en zie het om me heen gebeuren: de intolerantie lijkt de laatste jaren erger, omdat er meer buitenlanders zijn.' Een man (79 jaar) die zich zorgen maakt over racisme en de grote aanhang van Wilders: 'Het is wel erger geworden, de hoeveelheid mensen die op Wilders stemt groeit en dat baart me zorgen.' Maar ook in deze laatste twee gevallen gaat het eerder om zorgen van de afgelopen jaren dan om zorgen van het afgelopen jaar.

problemen van Nederland te noemen, 79% noemt een of meer punten voor de agenda van de regering.

Diegenen die iets noemen, verwijzen het meest naar de manier waarop we samenleven. Dat thema maakt 22% uit van de nationale trots en wordt genoemd door 24%. Dat aandeel ligt aanzienlijk lager dan de 35% die, zoals we al zagen, een probleem met samenleven noemt. Het samenleven is dus vaker een probleem dan een sterk punt.

Een ander sterk punt van Nederland is de vrijheid van leven en van meningsuiting. Sinds begin 2008 worden deze onderwerpen steeds minder vaak genoemd als sterk punt, maar die daling zet dit kwartaal niet door – al is van een duidelijke stijging evenmin sprake. De aanslagen in Parijs leiden – althans tot nu toe – in spontane antwoorden op de vraag wat er goed gaat in Nederland niet tot een massale herwaardering van de

Nederlandse vrijheid. Evenmin is het zo dat ‘vrijheid’ substantieel vaker wordt genoemd als probleem of agendapunt.

Andere sterke punten van Nederland zijn inkomen en economie (‘we leven in een welvarend land’), onderwijs en de gezondheidszorg. Ondanks alle zorgen over inkomensverschillen en over de veranderingen in de gezondheids- en ouderenzorg, zien veel mensen Nederland als een land met goede zorg en goede sociale voorzieningen – zeker in vergelijking met andere landen.

Maatschappelijke en politieke kwesties

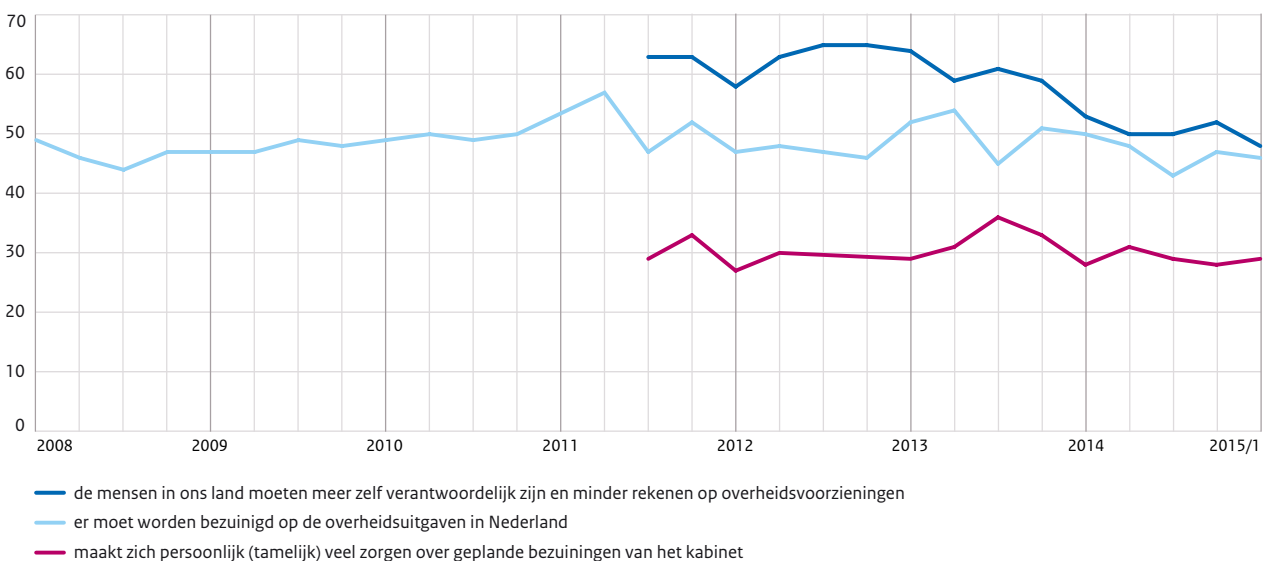
In het COB leggen we mensen elk kwartaal een (wisselend) aantal stellingen voor over politieke en maatschappelijke kwesties. In de bijlage achterin dit kwartaalbericht staat een overzicht van deze vaak voorkomende stellingen. Hieronder bespreken we de stellingen die dit kwartaal het meest opvallen.

Steun voor bezuinigingen op overheidsuitgaven gedaald

Een grote groep Nederlanders (46%) is van mening dat mensen meer zelf verantwoordelijk moeten zijn en minder moeten rekenen op overheidsvoorzieningen (figuur 1.6). 22% is het niet met deze stelling eens. Het aandeel dat de stelling steunt is de laatste paar jaar relatief stabiel; alleen in 2011 lag de instemming hoger.

48% is het eens met de stelling dat er bezuinigd moet worden op overheidsuitgaven; 15% is het met deze stelling oneens. Het aandeel dat met de stelling instemt is dit kwartaal gedaald ten opzichte van eind

Figuur 1.6 Instemming met stellingen over overheidsuitgaven, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)^a

a De stellingen worden voorgelegd met vijf antwoordmogelijkheden van ‘zeer mee oneens’ via ‘oneens’, ‘neutraal’ en ‘eens’ tot ‘zeer mee eens’ en ‘ik weet het niet’. Vermeld zijn de percentages (zeer) eens van alle antwoorden.

Bron: COB 2008/1-2015/1

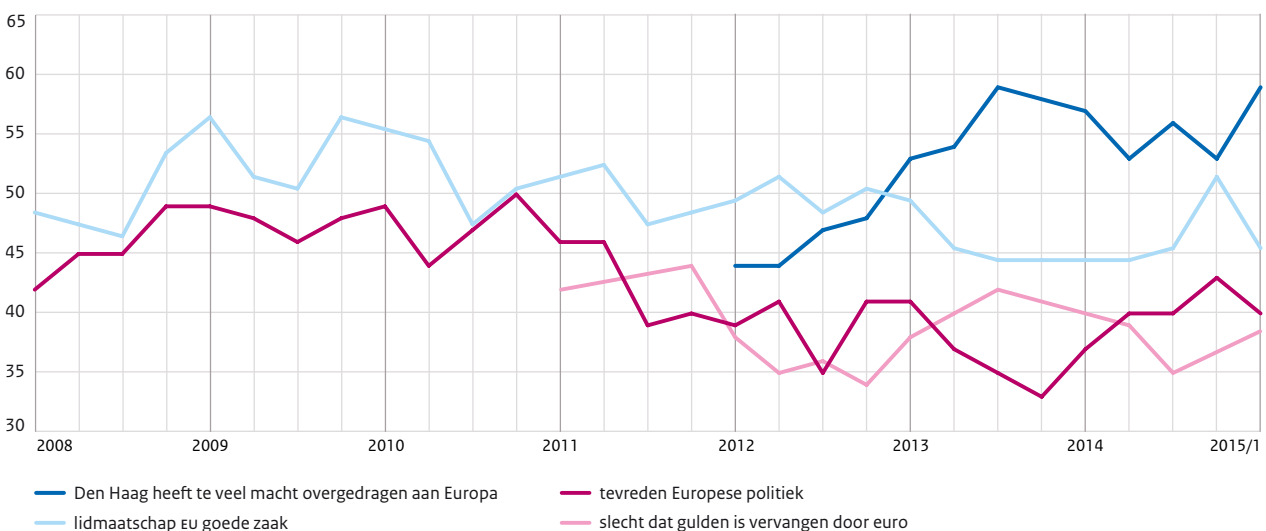
2014, en aanzienlijk lager dan in de periode 2010-2013 toen gemiddeld 62% tot 63% het hiermee eens was. Er lijkt langzaam enige bezuinigingsmoeheid op te treden. Dat desondanks een grote groep met de stelling instemt, komt vermoedelijk doordat de meeste mensen bij het woord ‘overheidsuitgaven’ denken aan uitgaven aan de overheid zelf (o.a. ambtenaren) of aan uitgaven die zij onnodig vinden (o.a. ontwikkelings-samenwerking). Aan uitgaven aan zorg en onderwijs denken ze veel minder vaak (zie COB 2014|1: 19-20). 29% maakt zich persoonlijk tamelijk of veel zorgen over de geplande bezuinigingen van het kabinet. Dat aandeel is de laatste jaren stabiel.

Tegenstand jegens EU groei

De steun voor het Nederlandse lidmaatschap van de EU is dit kwartaal gedaald. Stemde in oktober 2014 nog 47% in met de stelling dat dit lidmaatschap een goede zaak is, dit kwartaal is dat – net als in het derde kwartaal van 2014 – 41% (figuur 1.7). 27% is het oneens met de stelling dat het lidmaatschap een goede zaak is; dat is een stijging ten opzichte van vorig kwartaal en dat aandeel ligt aanzienlijk hoger dan in de periode 2008-2010 toen dit steeds onder de 18% bleef.

Een grote groep Nederlanders steunt het lidmaatschap van de EU dus, maar niettemin zijn velen weinig positief over de EU. Dit kwartaal is 40% voldoende tevreden met de politiek in Europa. Dat aandeel ligt lager dan vorig kwartaal en ook lager dan in 2008-2010. 59% is van mening dat de politiek in Den Haag te veel macht heeft overgedragen aan Europa; 15% is het met deze stelling oneens. Over de euro en de gulden is men verdeeld: 38% is het eens met de stelling dat het een slechte zaak is dat de euro is vervangen door de gulden, 35% is het hiermee oneens en 27% weet het niet of neemt een neutrale positie in.

Figuur 1.7 Instemming met stellingen over de EU en tevredenheid met Europese politiek, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)

Bron: COB 2008/1-2015/1

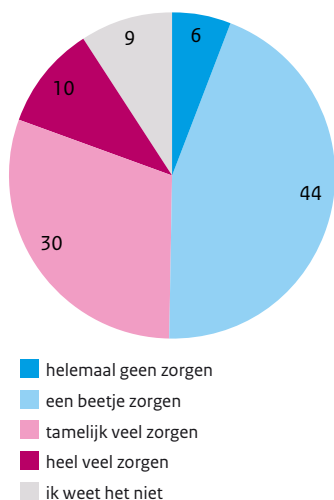
2 Internationaal, lokaal, burgersegmenten en het nut van onderzoek

Kernpunten

- 44% maakt zich een beetje zorgen over de internationale situatie, 30% is tamelijk en 10% zeer bezorgd. 6% maakt zich helemaal geen zorgen. De zorgen hebben betrekking op terrorisme / radicale islam / IS, op het optreden van Rusland en op de EU (Griekenland, Nederland heeft niets meer te zeggen). Over de internationale situatie heerst een gevoel van onmacht. Men denkt dat Nederland noch de EU noch de VS de macht heeft om de situatie te keren.
- Het vertrouwen van Nederlanders in lokale instellingen en de regering ligt ruim boven het Europese gemiddelde. In vergelijking met andere Europeanen voelen we ons meer verbonden met het land dan met de eigen woonplaats.
- Nederlanders zijn tevredener over het lokaal bestuur (rapportcijfer 6,2) dan over de lokale politiek (5,8) en daarover tevredener dan over de politiek in Den Haag (5,0). Bij een vergelijking van tevredenheid met het lokale bestuur en de Haagse politiek, geven VVD-stemmers het minst en PVV-stemmers het meest de voorkeur aan de gemeente.
- In een hele serie opvattingen over samenleving en politiek zijn vier groepen te onderscheiden: pessimisten, optimisten en twee tussengroepen. Onder de pessimisten zijn veel lageropgeleiden, Telegraaflezers en PVV-stemmers; onder de optimisten veel hogeropgeleiden, lezers van de kwaliteitskranten en D66- en VVD-kiezers.
- Geënquêteerden verschillen in hun tevredenheid met ons onderzoek, maar hoger- en lageropgeleiden zijn nu eens gemiddeld hetzelfde. Mensen met uitgesproken opvattingen over hoe het met het land gaat zijn tevredener over dit onderzoek dan mensen met gematigder of geen opvatting daarover. Men vindt het belangrijk dat politici meer weten over wat er in de bevolking leeft.

Figuur 2.1

Persoonlijke zorgen^a over de internationale politieke situatie, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten)

a 'In welke mate maakt u zich zorgen over de internationale politieke situatie?'

Bron: COB 2015/1

1 IPSOS public affairs, Rapport Risico en Crisisbarometer, basismeting oktober 2014, www.nctv.nl/actueel/nieuws/risico-en-crisisbarometer-oktober-2014.aspx.

We beginnen dit hoofdstuk met twee onderwerpen vanwege hun actualiteit: ten eerste de zorgen over de internationale situatie en de binnenlandse dreigingen die daarvan uitgaan en ten tweede betrokkenheid bij de gemeenten en de decentralisaties. Daarna gaan we in op de verscheidenheid van opvattingen aan de hand van opiniesegmenten en hun achtergronden. Tot slot besteden we kort aandacht aan hoe de respondenten tegen ons onderzoek aankijken en wat ze ervan verwachten.

2.1 Zorgen over het buitenland

Sinds de zomer van 2014 staat de internationale politiek prominent op de agenda. De onrust in de wereld leek toegenomen, met de spanningen tussen Oekraïne en Rusland, de strijd van IS in het Midden-Oosten, de ontvoeringen van Boko Haram in Nigeria en de ebola-epidemie in Afrika. Dat de internationale situatie ook gevolgen kan hebben voor Nederland en de Nederlanders, bleek bij de vliegcrash van de MH17 in Oost-Oekraïne en berichten over Nederlandse jihadstrijders. In januari 2015 kwamen de zorgen over deze laatste groep dichterbij door de aanslagen op *Charlie Hebdo* en een joodse supermarkt in Parijs en een terreuroperatie in het Waalse Verviers, vlakbij de Nederlandse grens.

Uit een halfjaarlijkse opinieonderzoek dat de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV) laat uitvoeren door het onderzoeksbureau IPSOS blijkt dat de zorgen over IS / Syrië, Rusland en een terroristische aanslag in oktober 2014 groter zijn dan in juni van dat jaar of in 2013.¹ Ook cijfers van de Eurobarometer laten zien dat in het najaar van 2014 de zorgen over terrorisme stijgen (zie figuur 1.5).

In het COB vroegen we mensen dit kwartaal hoeveel zorgen zij zich maken over de internationale politieke situatie. 6% maakt zich daarover helemaal geen zorgen; waarom zorgen maken over iets wat je niet in de hand hebt, vinden ze. 44% maakt zich een beetje zorgen, 30% is tamelijk bezorgd en 10% maakt zich heel veel zorgen. Deze zorgen gaan over is en onrust in het Midden-Oosten, de situatie met Oekraïne en Rusland, Boko Haram en de EU / Griekenland (zie tabel 2.1).

“Het is overduidelijk dat er heel wat aan de hand is in de wereld om ons heen vandaag de dag. Dat baart mij wel een beetje zorgen, niet zo zeer voor mijzelf maar voor het algemeen belang.” (man, 43 jaar, middelbaar opgeleid, beetje bezorgd)

“Terreur (door IS en Boko Haram) neemt steeds meer toe en komt steeds dichterbij. Nederland moet steeds meer bevoegdheden afdragen aan Europa.” (vrouw, 21 jaar, middelbaar opgeleid, beetje bezorgd)

“De situatie in het Midden-Oosten is al jarenlang heel instabiel. Nu komen er steeds meer radicale moslims die aanslagen plegen in Europa en dat kan grote gevolgen hebben, zowel voor moslims die in Europa wonen als voor de oorspronkelijke bevolking. Ook wat er nu in Rusland gebeurt is gevaarlijk, al denk ik niet dat de Russen oorlog willen. Ze zullen wel proberen om meer landen in de Russische invloedssfeer te krijgen en ook dat zal tot onrust in Europa leiden. Op langere termijn is er de klimaatverandering die invloed zal hebben op het leven in Europa en daarbuiten.” (man, 53 jaar, hogeropgeleid, maakt zich tamelijk veel zorgen)

Tabel 2.1 Zorgen over de internationale politieke situatie, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten)^a

zorgen over terrorisme, extremisme, jihadisme, aanslagen Parijs	26
zorgen over onrust / oorlog in de wereld	19
zorgen over IS / Midden-Oosten (Syrië, Irak, enz.)	18
zorgen over EU / Brussel / Griekenland	17
zorgen over Rusland (Oekraïne, Poetin)	16
machteloosheid over optreden vs, EU, instabiele wereldorde	12
Nederland is te klein / te afhankelijk / heeft niets te zeggen in de wereld	9
zorgen over de economische situatie, wereldwijde inkomensverschillen en armoede	9
het Westen / vs bemoeit zich / heeft zich teveel bemoeid met andere landen	5
zorgen over klimaat en energie	4
zorgen over religie, geloof (zonder expliciet een bepaalde religie te noemen)	3
zorgen over het samenleven in Nederland	3
zorgen over conflict Israël - Palestina	3
zorgen over Boko Haram	3
zorgen over de situatie in Afrika	3
zorgen over ebola	1
overig	19

a Zo'n 30% willekeurig gekozen respondenten is gevraagd hun antwoord op de vraag over de internationale politieke situatie toe te lichten. Deze tabel betreft mensen die een toelichting gaven én aangaven zich een beetje, tamelijk veel of heel veel zorgen te maken. De toelichtingen kunnen meervoudig gecodeerd zijn, waardoor het totaal op meer dan 100% uitkomt.

Tabel 2.2
Zorgen over de internationale politieke situatie naar achtergronden, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten)^a

allen	40
man	44
vrouw	37
18-34 jaar	24
35-54 jaar	39
≥ 55 jaar	54
lageropgeleid	52
middengroep	32
hogeropgeleid	40
volgt landelijke politiek via de media:	
niet (of weet niet)	31
kwartier tot twee uur	40
meer dan twee uur	54

a Het aandeel dat zich tamelijk veel of veel zorgen maakt over de internationale politieke situatie (zie figuur 2.1) Blauwe cijfers geven aan dat de betreffende groep afwijkt van de rest van de bevolking (bij $p < 0,05$).

Bron: COB 2015/1

Wat opvalt in de antwoorden is dat men zich zorgen maakt over politieke machteloosheid. Niet omdat men zelf geen grip heeft op de internationale politiek, maar omdat men het idee heeft dat Nederland noch de EU noch de VS in staat is om de situatie te controleren. Nederland is te klein, de EU is vleugellam en de VS kan of wil ook niet ingrijpen.

“Er wordt internationaal weinig samengewerkt. Men ruziet veel over verschillen en kijkt weinig naar overeenkomsten.” (vrouw, 27 jaar, hogeropgeleid)

“Ik had meer van de internationale politiek verwacht als het gaat om samenwerking, transparantie, gezamenlijke maatregelen op gebied van racisme, economie, terreur, gelijke prijzen, enz.” (man, 53 jaar, lageropgeleid)

“Er is een zeer instabiele situatie; er is geen evenwicht meer van invloedssferen; het gaat alle kanten op en het wordt allemaal heel onvoorspelbaar.” (man, 61 jaar, hogeropgeleid)

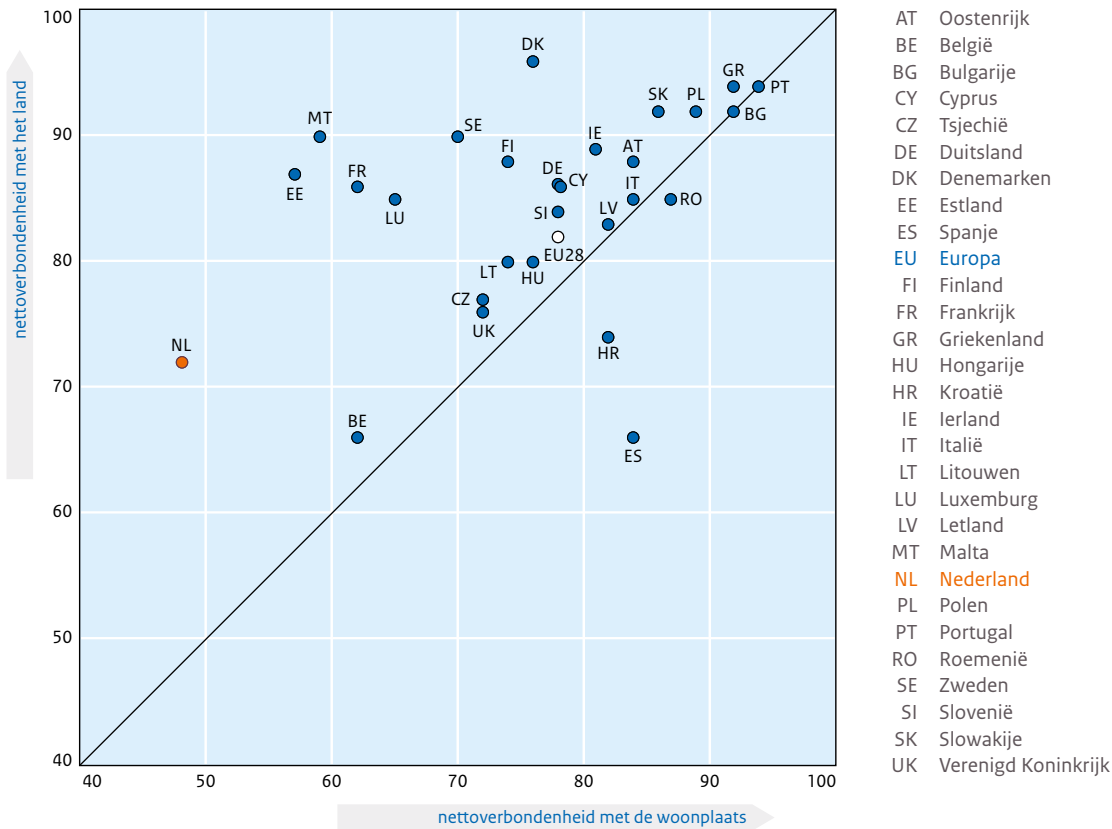
Ouderen (54%) en lageropgeleiden (52%) maken zich de meeste zorgen over de internationale politieke situatie (tabel 2.2). Jongeren zeggen het minst vaak zich zorgen te maken (24%). Mannen zijn iets vaker bezorgd dan vrouwen; vrouwen geven vaker aan dat ze het antwoord op de vraag niet weten. Hogeropgeleiden zijn weliswaar aanzienlijk minder bezorgd dan lageropgeleiden, maar ze maken zich vaker zorgen dan de midden-groep. Kijken we naar mediagebruik, dan zien we dat mensen die de landelijke politiek intensief via de media volgen (meer dan twee uur per dag) zich vaker zorgen maken dan mensen die het politieke nieuws helemaal niet volgen.² Als we alle achtergronden in tabel 2.2 in samenhang met elkaar bekijken, dan blijft de samenhang tussen bezorgdheid en leeftijd, opleiding en intensiteit van het mediagebruik overeind. Al wordt het effect van mediagebruik wel iets minder als er ook naar leeftijd wordt gekeken; het zijn vooral ouderen die de landelijke politiek intensief in de media volgen.

2.2 Lokale en nationale betrokkenheid en tevredenheid

In het vorige kwartaalschrift (COB 2014|4) was hoofdstuk 3 geheel gewijd aan de decentralisaties in het sociale domein en gingen we in hoofdstuk 2 in op de betrokkenheid van burgers bij lokale, nationale en internationale kwesties en hun houdingen tegenover politiek en bestuur op lokaal en nationaal niveau. Gezien de actualiteit van de decentralisaties gaan we daar in dit kwartaal op door. We beginnen met een plaatsing van houdingen ten aanzien van het nationale en lokale in Nederland in Europees perspectief, bekijken vervolgens de tevredenheid met het lokale en nationale bestuur en eindigen met opvattingen over de decentralisaties.

2 We hebben in het COB dit kwartaal geen aparte indicator voor interesse in internationaal politiek nieuws.

Figuur 2.2 **Nettoverbondenheid met de woonplaats en het land, bevolking van 15+, 2014 (in procentpunten)**^a

a 'In welke mate bent u gehecht aan ... uw stad of dorp / [Nederland?]. Antwoordmogelijkheden: sterk gehecht, nogal gehecht, niet erg gehecht, helemaal niet gehecht, en geen antwoord. Vermeld zijn de saldo's van het percentage sterk / nogal gehecht min het percentage niet erg / helemaal niet gehecht.

Bron: Eurobarometer 82.3 (eind 2014)

Nederland in de eu: weinig lokale binding en veel politiek-bestuurlijk vertrouwen

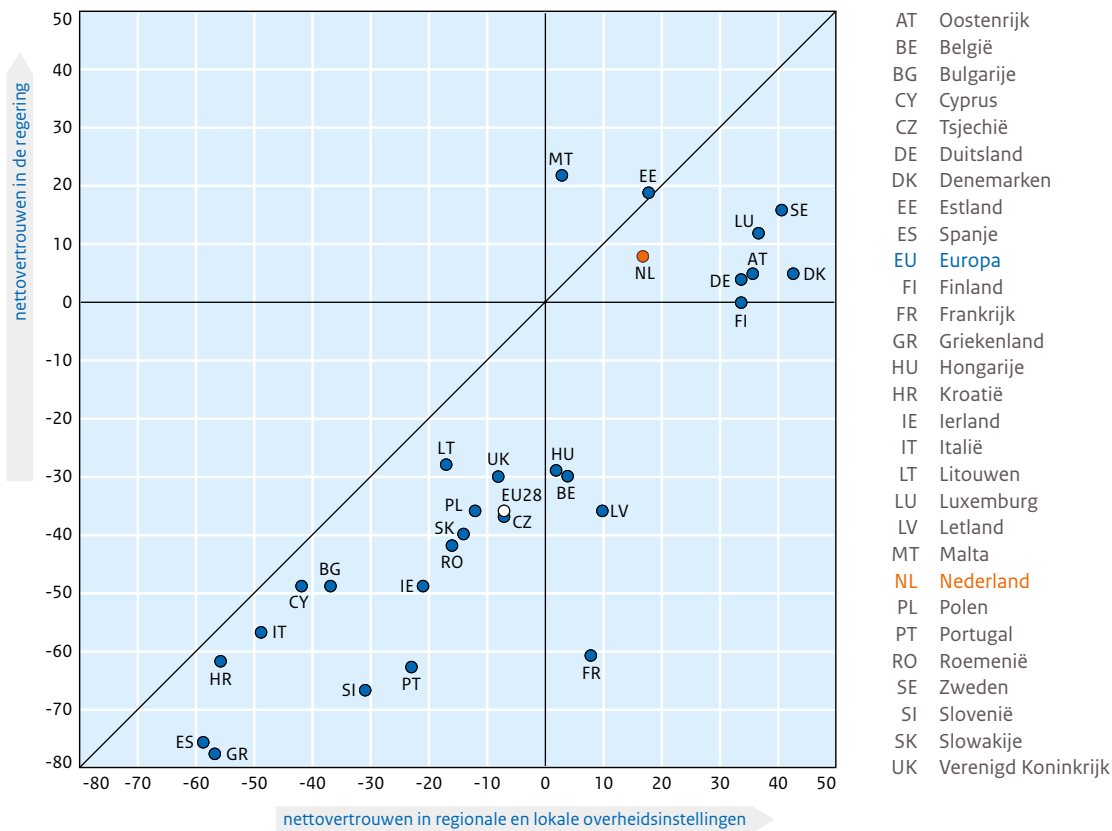
Figuur 2.2 laat zien hoe men in de eu verschilt in de mate van verbondenheid met de eigen woonplaats en het eigen land.

Vrijwel overal voelt men zich meer verbonden met het land dan met de woonplaats (landen links boven de diagonaal). De uitzonderingen zijn Kroatië en Spanje. Nederland is uitzonderlijk door de minste verbondenheid met de woonplaats en een betrekkelijk geringe verbondenheid met het land. Het kan met de terminologie van de vraagstelling te maken hebben dat Nederlanders van minder verbondenheid blij geven, maar duidelijk is wel dat zij – evenals Maltezers, Fransen, Luxemburgers, Esten, Denen en Zweden – veel meer met hun land dan hun woonplaats hebben (landen die op grote afstand tot de diagonaal staan).³

In figuur 2.3 vergelijken we metingen van vertrouwen in bestuursniveaus en wel het nettovertrouwen in de nationale regering (verticaal) met het nettovertrouwen in regionale of lokale overheidsinstellingen (horizontaal).⁴

- 3 In de Nederlandse vragenlijst is sprake van gehechtheid, in Vlaanderen ook ('Kan u mij zeggen hoe sterk u zich gehecht voelt aan ...?'). Elders onder andere van 'attached', 'attaché(e)' en 'verbunden' voelen. Dat zijn goede vertalingen, maar de gevoelswaarde kan toch verschillen. Het is goed voorstelbaar dat meer Nederlanders zich 'verbonden met' dan 'gehecht aan' hun plaats voelen. Voor de onderlinge vergelijking van het land en de woonplaats maakt dat waarschijnlijk niet zo uit.
- 4 Het gaat om regionale en lokale 'authorities', 'autorités' en 'Behörden', dus geen specifiek benoemde instellingen zoals er bij een vraag naar het vertrouwen in het belangrijkste orgaan van de nationale volksvertegenwoordiging in Nederland wel naar de Tweede Kamer en in Duitsland naar de Bundestag wordt gevraagd. Afhankelijk van de structuur van het openbaar bestuur zullen er associaties zijn met verschillende meer lokale of meer regionale bestuursorganen.

Figuur 2.3 Nettovertrouwen in lagere overheden en de regering, bevolking van 15+, 2014 (in procentpunten)^a

a Vertrouwen in regionale of lokale overheidsinstellingen en de regering. Vermeld zijn de saldo's van het percentage 'geneigd te vertrouwen' min het percentage 'geneigd niet te vertrouwen'.

Bron: Eurobarometer 82.3 (eind 2014)

Nederland zit met de Scandinavische landen, Estland, Luxemburg, Malta en Oostenrijk in het kwadrant rechtsboven met de positieve scores, dat wil zeggen landen waar zowel het subnationale bestuur als de regering zich mag verheugen in het vertrouwen van een relatieve meerderheid van de bevolking. Alleen in Malta is er vaker vertrouwen in de regering dan in de lagere overheden en de Esten maken gemiddeld geen verschil. In de 26 andere landen is er meer vertrouwen in de regionale en lokale overheidsorganen. Hoe groter de afstand tot de diagonaal hoe groter de voorsprong van lagere overheden. Ze is het grootst in Frankrijk, waar tegenover een positief vertrouwenssaldo voor de lagere overheden (+8 procentpunten) een sterk negatief saldo voor de regering staat (-61). In Nederland is de voorsprong voor lagere overheden gering (+17 vergeleken met +8 voor de regering).⁵

5 Beide soorten vertrouwen hangen positief samen, op landsniveau zoals figuur 2.3 laat zien ($r = 0,86^{***}$), maar ook als naar scores van individuen zou worden gekeken: mensen zijn meer of minder geneigd diverse instituties en ook elkaar te vertrouwen. Landenvergelijkend hangen beide soorten vertrouwen in figuur 2.3 overigens niet samen met nationale verbondenheid maar negatief met lokale verbondenheid ($-0,61^{**}$ voor vertrouwen in de regering en $-0,52^{**}$ voor vertrouwen in regionale en lokale overheidsorganen (figuur 2.2)).

Bestuur populairder dan politiek, gemeente populairder dan rijk
 Wat een rol kan spelen bij de verschillen in figuur 2.3 is dat er naar ongelijksoortige zaken wordt gevraagd (naar 'regering' en 'overheidsorganen') in plaats van gelijksoortige of gelijknamige (bv. nationale en lokale 'overheidsdiensten' of volksvertegenwoordigingen). Dat geldt ook voor de wijze waarop we in het COB naar lokale en nationale tevredenheid vragen. We vragen altijd naar *het bestuur* van de gemeente en de

politiek in Den Haag. Dat woordgebruik zou een deel van de grotere tevredenheid met het lokale kunnen verklaren. ‘Politiek’ is immers weinig populair, zo laten niet alleen de afgelopen 28 Burgerperspectieven zien. Om te kijken hoeveel verschil het woordgebruik maakt hebben we dit kwartaal de helft van de respondenten niet naar het lokale bestuur maar de lokale politiek gevraagd.

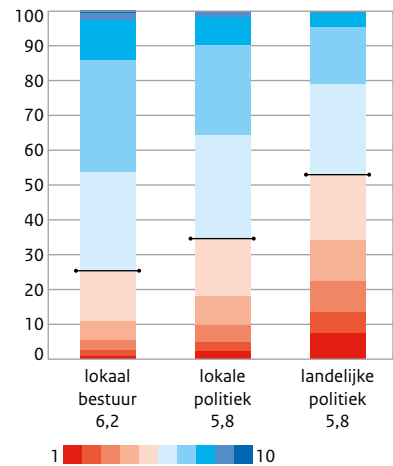
De lokale politiek wordt inderdaad negatiever beoordeeld dan het lokale bestuur, zo laat figuur 2.4 zien: gemiddeld een 5,8 in plaats van een 6,2 (c.q. 65% voldoende in plaats van 75%). Maar het verschil tussen de lokale en nationale tevredenheid verdwijnt daarmee zeker niet: met een gemiddeld rapportcijfer van 5,0 (c.q. 47% voldoende) doet de politiek in ‘Den Haag’ het nog altijd een stuk slechter dan de politiek in de eigen gemeente.

We hebben een deel van de respondenten gevraagd hun rapportcijfer voor een van de drie metingen in figuur 2.4 toe te lichten. Tabel 2.3 geeft een indruk van vaker voorkomende formuleringen bij de ruime voldoende en dikke onvoldoendes.

We laten de vijven en zessen buiten beschouwing. Overigens is ook dan aan de argumenten lang niet altijd te zien of er een voldoende of onvoldoende wordt verantwoord. Mensen hebben blijkbaar heel verschillende referentiekaders. Zo is bij het lokale bestuur ‘te veel uitgeven aan dingen die niet nodig zijn’ zowel een argument voor een 2 als voor een 7. Met name zevens worden zowel beargumenteerd als zonder meer goed én als lang niet volmaakt. ‘Het niet volgen’ van wat er in het bestuur en de politiek gebeurt en er ‘weinig van weten’ is voor sommigen ook een reden voor een 7 (voor anderen voor een 5). Bij de cijfers voor lokaal bestuur lijken mensen iets meer geneigd dan bij de lokale politiek om naar voorzieningen en beleidsuitvoering te verwijzen, maar de meeste argumenten voor de appreciatie van politiek en bestuur zijn uitwisselbaar. Bij alle drie vragen geldt dat in de argumentatie voor onvoldoendes vaker concrete voorbeelden worden genoemd, terwijl het bij de voldoende vaker om een globale indruk gaat of om de veronderstelde goede intenties van politici en bestuurders.

In de vorige Burgerperspectieven keken we naar enkele achtergronden van verschillen in tevredenheid met de lokale, Haagse en Europese politiek afzonderlijk. In alle drie gevallen bleken vrouwen tevredener dan mannen, hogeropgeleiden tevredener dan lageropgeleiden, en ging het volgen van het nieuws erover gepaard met meer tevredenheid, maar het erover praten met familie en vrienden juist met meer ontevredenheid (COB 2014|4: 31). We kijken nu verder naar verschillen in de mate waarin mensen tevredener zijn over het lokale bestuur dan over de nationale politiek. Dat is los van de absolute niveaus van tevredenheid een interessant gegeven. Mogelijk komen we groepen op het spoor die relatief zeer tevreden over de gemeenten zijn en daarom waarschijnlijk ook beter bediend worden door de decentralisatie van beleid.

Figuur 2.4
Tevredenheid met het lokale bestuur en de lokale en nationale politiek, bevolking van 18+, 2015/1 (in procenten en gemiddelde rapportcijfers)^a

a ‘Kunt u op een schaal van 1 (zeer ontevreden) tot en met 10 (zeer tevreden) aangeven hoe tevreden u bent met: ... Het bestuur van uw gemeente / De politiek in uw gemeente (één van beide) en De politiek in Den Haag?’

Bron: COB 2015/1

Tabel 2.3 Argumenten voor onvoldoendes en voldoende voor lokaal bestuur en lokale en nationale politiek, bevolking van 18+, 2015/1

	tekstfragmenten bij rapportcijfers 1-4	tekstfragmenten bij rapportcijfers 7-10
lokaal bestuur	afzichtelijke prestigeobjecten	voorlopig lijken andere gemeenten slechter bestuurd te worden
	de burgemeester en de wethouder frauderen in ...	ze doen hun best
	men geeft te gemakkelijk geld uit	werd vriendelijk geholpen
	bestuurders zijn alleen met zichzelf bezig	... blijft een fijne stad om te wonen
	wegens bezuinigingen	goede burgemeester
lokale politiek	ik weet niet wat ze doen	niet goed niet slecht
	focus te veel op grote projecten	gemeente is open naar de burgers
	ze beloven alles maar er gebeurt niets	er worden verschillende dingen gerealiseerd
	door de regering krijgen gemeenten het steeds moeilijker, dus ook hun inwoners	financiën zijn goed op orde
	te weinig daadkracht, geen visie	... is een leuke gemeente
nationale politiek	de rijken worden rijker en de armen armer	ze doen hun best
	ze zijn totaal onbetrouwbaar	sommige veranderingen zijn echt nodig
	te veel waan van de dag	ik heb het idee dat er daadkrachtig opgetreden wordt
	medische zorg, thuiszorg, alles wordt gekort	de dingen die ze doen zijn acceptabel en ik heb er weinig last van
	politiek zit er alleen maar voor buitenlandse belangen en volgt braaf de EU	het gaat in Nederland goed

Bron: COB 2015/1

Tabel 2.4 toont verschillen voor het laatste kwartaal van 2014 en (de helft van) het eerste kwartaal van 2015 samen. De scores in de eerste cijferkolom laten zien hoeveel het rapportcijfer voor het gemeentebestuur hoger is dan dat voor de nationale politiek. In de hele bevolking is dat één punt, variëren van 0,1 bij de stemmers op de vvd tot 1,6 bij de stemmers op de pvv. In de kolommen daarna wordt aangegeven hoeveel mensen met een bepaald kenmerk verschillen als rekening wordt gehouden met andere kenmerken.

Vrouwen, 35-54-jarigen en hogeropgeleiden zijn relatief tevreden over de Haagse politiek. Of men in een meer of minder verstedelijkte plaats woont, maakt niet uit, evenmin als verschillen in ervaren gezondheid. Wie zich zorgen maakt over Haagse bezuinigingsplannen en moeite heeft de politiek daar te volgen, toont wel een relatief grote tevredenheid met het gemeentebestuur. Dat ligt een beetje voor de hand, want het zijn negatieve opvattingen over de landelijke politiek. Een groot verschil doet zich voor bij de partijvoorkeuren: relatief weinig tevredenheid met het lokale bestuur bij de vvd-aanhang en relatief veel bij de pvv-aanhang. Het zal in beide gevallen ook meer te maken hebben met verschillen in opvattingen over wat er in de nationale politiek gebeurt dan met een specifieke oordeelsvorming over het bestuur in de eigen

Tabel 2.4 Achtergronden van relatieve tevredenheid met het lokale bestuur^a, bevolking van 18+, 2014-2015 (in gemiddelden en effectscores)

	score	effecten ^b		
		demografie	+ zorgen	+ stemintentie
allen / constante	1,0	0,9	0,7	0,8
man	1,0	r	r	r
vrouw	0,9	-0,2 *	-0,2 **	-0,2 *
18-34 jaar	1,0	+0,2 *	+0,2 *	+0,2
35-54 jaar	0,8	r	r	r
≥ 55 jaar	1,1	+0,2 *	+0,1	+0,2
lageropgeleid	1,1	+0,1	+0,0	-0,0
middenniveau	1,0	r	r	r
hogeropgeleid	0,8	-0,3 **	-0,2	-0,1
sterk stedelijk	1,0	+0,1	+0,0	+0,0
matig of niet stedelijk	0,9	r	r	r
geeft de eigen gezondheid een onvoldoende	1,2		+0,1	+0,1
geeft een voldoende	0,9		r	r
maakt zich zorgen over de bezuinigingen van dit kabinet	1,5		+0,7 ***	+0,6 ***
doet dat niet	0,7		r	r
vindt de landelijke politiek vaak te moeilijk om te begrijpen	1,2		+0,3 **	+0,2 **
vindt dat niet	0,8		r	r
stemintentie als er nu TK-verkiezingen zouden zijn:				
VVD	0,1			-0,8 ***
PvdA	0,7			-0,3
D66	0,2			-0,2
CDA	0,9			-0,1
anders (vooral 'weet nog niet')	1,0			r
SP	1,2			+0,1
niet-stemmen	1,3			+0,2
PVV	1,6			+0,4 ***
verklaarde variantie		1%	7%	10%

a Scores zijn saldo van rapportcijfer voor het bestuur van de gemeente min rapportcijfer voor de Haagse politiek.

b Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten; r = referentiecategorie; significantie: * < 0,05, ** < 0,01 en *** < 0,00. Leesvoorbeeld: mannen geven qua tevredenheid het gemeentebestuur gemiddeld een hele punt meer dan de lokale politiek, vrouwen 0,9 punt. Wordt rekening gehouden met andere sociaaldemografische factoren, dan ligt de voorsprong van de gemeente bij vrouwen 0,2 punt achter op die van mannen en dat verandert niet als ook rekening wordt gehouden met zorgen en stemintenties.

Bron: COB 2014/4, 2015/1

plaats. We vinden geen aanwijzingen dat ouderen of mensen met een slechtere gezondheid, in zekere zin 'doelgroepen' van het huidige decentralisatiebeleid, substantieel positiever over de gemeenten zijn. Een sterke differentiatie in oordelen is er sowieso niet: met alle kenmerken in tabel 2.4 kan slechts 10% van de variantie worden verklaard.

Decentralisatie blijft zorgelijk

Blijft staan dat burgers over de hele linie tevredener zijn over het bestuur van hun gemeente dan over de landelijke politiek en dat dat verschil slechts voor een deel verklaard kan worden omdat 'bestuur' nu eenmaal minder aversie oproept dan 'politiek'. De positievere houdingen tegenover de gemeente betekenen niet dat men voor decentralisatie is. In de vorige Burgerperspectieven kwam naar voren dat over de decentralisaties in het sociale domein onduidelijkheid, onzekerheid en onrust overheersen. Omdat de decentralisaties per 1 januari zijn geëffectueerd, zou het kunnen zijn dat men daar inmiddels wat minder bezorgd over is. Daarom hebben we in de nabelronde op 19 februari gepeild of mensen veranderingen hebben ervaren en of ze er nu anders tegenaan kijken. Dat vroegen we aan 65-plussers in de verwachting dat zij er zelf of in hun kennissenkring het meest mee te maken hebben (kader 2.1). Uit die gesprekken komen geen grote veranderingen naar voren. Men heeft er nog niet veel van gemerkt, maar dat is niet geruststellend.

Kader 2.1 Veranderende opvattingen over decentralisatie?

Van de 21 respondenten van 65 jaar en ouder die we op 19 februari belden, hebben de meesten zelf niet te maken met de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). 'Nee, gelukkig niet, maar dat kan natuurlijk zomaar veranderen' of ook, met verwijzing naar de bezuinigingen in de zorg, 'gelukkig niet, want als je hulpbehoevend bent, ben je in de aap gelogeed'. Er is zelfs een mevrouw die verslechtering van de zorg opvoert als motief voor een euthanasieverklaring. Gevraagd of ze de berichtgeving over de decentralisaties een beetje heeft gevolgd en of ze er zelf mee te maken heeft:

"Ik heb het wel wat gevolgd, maar gelukkig nog niet mee te maken gehad, ook niet in de omgeving. Het enige wat ik gedaan heb is een euthanasieverklaring opgesteld want als het gaat zoals het nu gaat, dan knijp ik er liever tussenuit... Ik moet eerlijk zeggen dat ik die decentralisatie niet zo heb gevolgd, want ik ben op vakantie geweest, maar wat ik weet is dat onze gezondheidszorg enorm achteruitgaat en dat mensen heel veel zelf moeten betalen en dat vaak niet op kunnen brengen en dan toch vaak nul op het rekest krijgen van de gemeente of degene die het dan moet verzorgen. Ik weet ook dat er vroeger veel fraude is geweest en daarom is dat persoonsgebonden budget ook aan het veranderen. Maar ja, die fraude had ook voorkomen kunnen worden als ze beter op de zaak hadden gelet... (en nu slaan ze door, ja) [...] en als ik dan krantenkoppen lees van een mevrouw die voor haar gehandicapte zoon zorgt en al een tijdje geen geld heeft gekregen, ja dan denk ik, waar zijn we mee bezig in dit land." (vrouw, 75 jaar, mulo)

Anderen uiten zich minder radicaal over persoonlijke consequenties, maar opvallend is wel dat vrijwel iedereen in de beantwoording van een vraag over de decentralisaties vanzelfsprekend overstapt naar de (gezondheids) zorg in het algemeen en dan vaak doorgaat over de slechte toekomst daarvan (zie ook COV 2014|4: 38 e.v.). De decentralisaties zijn vaak niet meer dan een voorbeeld van bezuinigingen of verslechteringen, naast kortingen op het persoonsgebonden budget, sluiting van voorzieningen en stijgende eigen bijdragen.

Mensen die het nieuws over de takenoverdracht naar de gemeenten beter gevolgd hebben en er zelf of in de familie of vrienden- en kennissenkring mee te maken hebben, hebben niet het gevoel dat er per januari echt al iets is veranderd of dat men er nu wel vertrouwen in zou kunnen hebben. In één gemeente was gegarandeerd dat er dit jaar nog niets zou veranderen en dat was wel een geruststellende gedachte. In de meeste gevallen is het nog onduidelijk wat er gaat veranderen en wanneer. Die onzekerheid wordt als belastend ervaren.

2.3 Burgersegmenten

Om een beeld te geven van de diversiteit in de Nederlandse samenleving, hebben we in de afgelopen jaren diverse segmentaties gepresenteerd. Soms meer naar (zelf)vertrouwen en hoe men in het leven staat, soms meer naar houdingen tegenover de politiek en soms breder.⁶ Van dat laatste waren vier groepen in COB 2011|2 een voorbeeld. We onderscheiden toen met 24 waarderingen en opvattingen over samenleving en politiek 17% ‘pessimisten’, 33% ‘multicultisceptici’, 23% ‘kabinetscritici’ en 27% ‘optimisten’. We hebben deze indeling zo goed mogelijk benaderd met de 21 van de 24 kenmerken die beschikbaar zijn in het vierde kwartaal van 2014 en het eerste kwartaal van 2015.⁷ We komen daarmee op een goed vergelijkbare indeling en kunnen ook de betiteling van drie van de vier groepen handhaven (de ‘kabinetscritici’ herdopen we in ‘politieksceptici’. Het zij herhaald: de indeling is een compromis tussen het willen honoreren van diversiteit en behoefte aan overzichtelijkheid. Het blijft een statistische constructie en is geen manifestatie van een natuurlijke indeling in de bevolking. Om dat te benadrukken hebben we het over segmenten in plaats van groepen.

Pessimisten, multicultisceptici, politieksceptici en optimisten

Het segment *pessimisten* van ongeveer een zesde van de bevolking is over de hele linie nogal negatief en somber. Bijna iedereen in dit segment ziet het in Nederland meer de verkeerde dan de goede kant op gaan, een minderheid heeft vertrouwen in andere mensen en vrijwel niemand geeft de politiek voor tevredenheid of vertrouwen een rapportcijfer 7 of meer. Tegenover deze pessimisten staat een segment van *optimisten* met bijna een derde van de bevolking. Van hen ziet slechts 23% het vooral de verkeerde kant op gaan; ze tonen zich over de hele linie tevreden en hebben vaak een positief beeld van de medemens, ook als die politicus is of van buitenlandse komaf.

De twee segmenten tussen pessimisten en optimisten onderscheiden zich juist op de houding tegenover migranten en politici. In het segment *multicultisceptici* van ongeveer een derde van de bevolking zijn de opvattingen over de hele linie tamelijk gemiddeld, maar ze zijn wel negatief over immigratie en integratie. Het segment *politieksceptici* van ongeveer een zesde van de bevolking is daarover relatief positief, maar heel negatief over de politiek.⁸ De politiek wordt even zelden als bij de pessimisten positief gewaardeerd, maar men is minder massaal negatief over de eigen positie in de politiek.

Weer een groot verschil tussen hoger- en lageropgeleiden

Tabel 2.6 geeft de sociaaldemografische profielen van de segmenten. Mannen zijn wat vaker bij de pessimisten te vinden, vrouwen wat vaker bij de multicultisceptici. Ouderen en armeren zijn oververtegenwoordigd onder de pessimisten en jongeren en rijkere onder de optimisten. De grootste verschillen doen zich weer voor naar opleidingsniveaus. De lageropgeleiden zijn sterk oververtegenwoordigd onder de pessimisten en in mindere mate onder de multicultisceptici, de hogeropgeleiden zijn in beide ondervertegenwoordigd en domineren het segment van optimisten.

- 6 Zie onder andere de onderscheiding van groepen met een verschillende levensinstelling (COB 2008|2: 20 e.v.).
- 7 In vergelijking met de analyse in 2011 (COB 2011|2: 20) ontbreken nu ‘de meeste mensen worden eerlijk behandeld’, ‘Nederland dreigt eigenheid te verliezen’ en ‘tevredenheid lokaal bestuur’ (de laatste is dit kwartaal maar aan de helft van de respondenten voorgelegd). Zie voor de technische verantwoording nu verder COB 2011|2. Meer geavanceerde segmentaties zijn in voorbereiding.
- 8 Vorige keer betitelden we dit segment als kabinetscritici, maar men is nu breder negatief over politici en overigens ook negatiever over de economie en minder uitzonderlijk positief over de multiculturele samenleving.

Tabel 2.5 Opiniësegmenten in de Nederlandse samenleving^a, bevolking van 18+, 2014-15 (in procenten)

instemming met uitspraken en rapportcijfers	allen (100%)	pessimisten (17%)	multiculti- sceptici (35%)	politiek- sceptici (17%)	optimisten (31%)
'Het gaat meer de goede dan verkeerde kant op met ons land.'	32	2	25	11	69
(dezelfde vraag:) het gaat meer de verkeerde kant op	57	97	56	79	23
7+ voor tevredenheid met de Nederlandse samenleving	50	12	49	37	80
7+ voor tevredenheid met de Nederlandse economie	33	3	30	12	64
verwacht verbetering van de Nederlandse economie	23	4	15	14	47
7+ voor vertrouwen in grote ondernemingen	32	17	33	15	50
'De meeste mensen zijn wel te vertrouwen.'	59	29	51	56	86
'Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen.'	42	69	49	41	19
'Nederland zou een prettiger land zijn met minder immigranten.'	40	83	59	12	9
'De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.'	44	10	23	61	76
'Mensen zoals ik ondervinden vooral nadelen van het verdwijnen van de grenzen en open economie.'	25	68	28	16	3
'Het Nederlands lidmaatschap van de eu is een goede zaak.'	44	6	32	37	82
7+ voor vertrouwen in de rechtspraak	42	7	36	24	80
7+ voor tevredenheid met de politiek in Den Haag	21	0	14	1	52
7+ voor tevredenheid met de Europese politiek	15	0	9	2	37
7+ voor vertrouwen in de Tweede Kamer	26	1	16	2	65
7+ voor vertrouwen in de regering	25	0	17	1	61
'De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik.'	38	78	35	55	10
'De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen.'	30	5	24	9	63
'Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regering.'	60	94	64	79	27
'Kamerleden en ministers geven niet veel om mensen zoals ik.'	49	95	48	79	9
'Het zou goed zijn als burgers meer konden meebeslissen over belangrijke politieke kwesties.'	61	92	61	76	36

a Resultaat van k-meansclustering van alle vermelde variabelen met een vijfdeling van antwoorden.

Bron: COB 2014/4, 2015/1

9 *Integriteit*: de mate waarin personen oprecht, rechtvaardig en bescheiden zijn en hebzucht vermijden. *Emotionaliteit*: de mate waarin personen angstig, bezorgd, afhankelijk en sentimenteel zijn. *Extraversie*: de mate waarin personen levenslustig zijn en waardering voor zichzelf hebben, sociale situaties opzoeken en zich er comfortabel in voelen. *Verdraagzaamheid*: de mate waarin personen zachtaardig, vergevingsgezind, aanpassingsbereid en geduldig zijn. *Zorgvuldigheid*: de ►

Tabel 2.7 toont zachtere persoonlijke achtergronden van de segmenten. Het ligt voor de hand dat er onder de optimisten meer gelukkige mensen (87%) te vinden zijn dan onder de pessimisten (60%). Bij het gevoel eerlijk behandeld te worden en geen grip op de eigen toekomst te hebben zijn de verschillen tussen pessimisten en optimisten nog groter en hier verschillen ook de multiculti- en politiek-sceptici. De laatstgenoemden staan op deze punten dicht bij de pessimisten.

De zes persoonlijkheidskenmerken⁹ zijn minder geprofileerd en hier staan ook niet altijd pessimisten en optimisten tegenover elkaar. Het grootste verschil doet zich voor bij openheid, met een ondervertegen-

woordiging van de meest open mensen bij de multicultisceptici (37%) en pessimisten (41%) en een oververtegenwoordiging bij de optimisten (66%).

Tabel 2.6 Sociaaldemografische achtergronden van opiniesegmenten, bevolking van 18+, 2014-15 (in procenten)

		allen	pessimisten	multiculti- sceptici	politiek- sceptici	optimisten
seks	vrouw	51	44	55	48	50
	man	49	56	45	52	50
leeftijd	18-34 jaar	27	18	27	25	32
	35-54 jaar	38	38	36	36	40
	≥ 55 jaar	36	44	37	39	28
opleidingsniveau	laag	30	48	37	30	12
	midden	36	37	42	37	30
	hoog	34	15	21	33	58
huishoudensinkomen	laag	26	37	25	32	17
	midden	32	34	35	31	26
	hoog	37	23	33	32	53

Bron: COB 2014/4, 2015/1

Tabel 2.7 Psychische achtergronden van opiniesegmenten, bevolking van 18+, 2014-15 (in procenten)

	allen	pessimisten	multiculti- sceptici	politiek- sceptici	optimisten
vindt zichzelf (erg) gelukkig	77	60	78	75	87
heeft het gevoel doorgaans eerlijk te worden behandeld	61	34	58	48	86
heeft het gevoel weinig grip te hebben op de eigen toekomst	39	62	38	49	21
persoonlijkheidskenmerken ^a : ongeveer de helft met de meeste ...					
integriteit	51	46	46	52	58
emotionaliteit	47	42	54	46	42
extraversie	53	56	47	54	57
verdraagzaamheid	41	32	39	38	48
zorgvuldigheid	43	47	39	43	44
openheid	50	41	37	56	66

a Zes verkorte HEXACO-metingen (zie toelichting in noot 9).

Bron: COB 2014/4, 2015/1

(vervolg noot 9)
mate waarin personen ordelijk, ijverig, perfectionistisch en bedachtzaam zijn. Openheid voor ervaringen: de mate waarin personen esthetiek waarderen en weetgierig, creatief en onconventioneel zijn. De zes vormen een variant van de zogeheten Big five (+ integriteit). Zie voor een uitleg COB 2013|2 (36 e.v.).

Telegraaflezers, Hart-van-Nederlandkijkers en pvv'ers vaker pessimistisch

Tot slot de media- en politieke voorkeuren van de vier segmenten. Onder de pessimisten is De Telegraaf oververtegenwoordigd en zijn de 'kwaliteitskranten' ondervertegenwoordigd. Dat laatste is ook bij de multiculturalisten het geval. Onder de optimisten zijn die kranten juist populair. Bij de tv-programma's zijn het NOS-journaal iets en Nieuwsuur duidelijk meer gezien bij de optimisten. RTL-nieuws en vooral Hart van Nederland zijn populairder bij de pessimisten. In de hele bevolking kijkt 29% regelmatig naar Hart van Nederland; bij de pessimisten is dat 47% en bij de optimisten 13%.

Bij de partijvoorkeuren in tabel 2.8 laten we de grote groep die nog geen stemintentie heeft en de mensen met voorkeuren voor kleine partijen buiten beschouwing. Onder de pessimisten komen relatief veel niet-stemmers voor en vooral veel pvv'ers. Onder de multiculturalisten zijn ze niet oververtegenwoordigd. In dat segment en bij de politiek-sceptici springt geen enkele partij er echt uit. Dat is wel het geval bij de optimisten, waar de liberalen sterk oververtegenwoordigd zijn: 17-18% van de respondenten in dit segment zou bij de volgende Kamerverkiezingen VVD of D66 gaan stemmen tegen slechts 1% van de pessimisten.

Over de hele linie vormen pessimisten en optimisten sociaaldemografisch, mentaal en qua smaak duidelijk elkaars tegenpolen. In de hier gemaakte indeling is het optimistische segment wel aanzienlijk groter. Het pessimisme over samenleving en politiek verdeelt zich voor een deel over het grote segment van multiculturalisten en het kleinere segment van politiek-sceptici.

Tabel 2.8 Media- en politieke voorkeuren van opiniesegmenten, bevolking van 18+, 2014-15 (in procenten)

		allen	pessimisten	multiculturalisten	politiek-sceptici	optimisten
kranten	Telegraaf	22	30	25	23	13
	Algemeen Dagblad	17	20	18	14	17
	NRC (Next), Trouw en Volkskrant	16	8	8	14	32
televisie	NOS-journaal	78	71	76	77	84
	RTL-nieuws	53	61	62	49	42
	Nieuwsuur	29	26	23	28	37
	Hart van Nederland	29	47	35	27	13
stemintenties	RTL	9	4	10	8	10
	D66	9	1	6	6	18
	PvdA	5	2	4	2	9
	PVV	11	34	11	5	1
	SP	8	11	5	11	7
	VVD	9	1	9	3	17
	niet gaan stemmen	7	12	9	9	1

Bron: COB 2014/4, 2015/1

2.4 Opvattingen over dit onderzoek

In de focusgroepen, die we in de even kwartalen van dit onderzoek houden, sluiten we altijd af met de vraag wat de deelnemers van het gesprek vonden en of ze denken dat 'Den Haag' daar via onze rapporten iets van zou kunnen opsteken, of explicieter, wat ze de regering aan suggesties zouden willen meegeven. Onze ervaring is dat de deelnemers het gesprek steevast leuk of leerzaam vinden en van mening zijn dat ministers en Kamerleden er ook wat van kunnen opsteken. Ze moeten beter luisteren en aandacht besteden aan wat er leeft in de bevolking. Als de moderators dan doorvragen naar wat de politici zouden horen als ze beter luisteren en wat de belangrijkste onderwerpen of beleidsvoorkeuren zouden zijn waar ze wat mee moeten, dan komt er meestal niet veel meer dan de herhaling dat ze beter moeten luisteren (COB 2010|2: 1-2). Hoe is dat bij dit enquêteonderzoek? De reguliere vragenlijst wordt altijd afgesloten met een vraag naar eventuele opmerkingen en een vraag om een rapportcijfer:

“Heeft u nog opmerkingen over de vragenlijst? Zijn er bijvoorbeeld vragen die u slecht vond of waarbij u het gevoel had niet goed of volledig antwoord te kunnen geven?”

Met een tekstvak om een antwoord online in te typen of schriftelijk te noteren. En daarna:

“U heeft ons zeer geholpen met dit onderzoek. Tot slot willen wij u vragen om dit onderzoek te beoordelen. U kunt antwoorden d.m.v. een rapportcijfer. Zou u met een cijfer aan willen geven hoe leuk of vervelend u het vond om aan dit onderzoek mee te doen? (1 = heel vervelend en 10 = heel leuk)”

Om met de rapportcijfers te beginnen, die lagen in de afgelopen 29 kwartalen met een gemiddelde van 7,3 tussen de 7,1 en 7,5. Dat zijn volgens MarketResponse, het veldwerkbureau, mooie cijfers en ze vertonen ook nog een stijgende tendens ($b = 0,008^{***}$). De trend verdwijnt overigens als rekening wordt gehouden met verschillen tussen de kwartalen in gemiddelde tevredenheid met de financiële situatie, economie en politiek (naarmate de publieke opinie in een kwartaal daarover negatiever is, tendeert men ook naar een lagere waardering van het onderzoek). Het is dus niet zo dat we steeds minder vervelende c.q. leukere vragenlijsten maken. De tijd die er gemiddeld nodig is om de vragenlijst online in te vullen (in de 29 kwartalen tussen 20 en 26 minuten) houdt geen verband met de gemiddelde tevredenheid. Kijken we in het laatste kwartaal van 2014 en eerste kwartaal van 2015 naar individuele achtergronden van verschillen in tevredenheid, dan blijken 18-34-jarigen minder tevreden ($-0,4^{***}$), maar de seksen onderscheiden zich niet van elkaar en de lager- en hogeropgeleiden zijn het gemiddeld eens een

Figuur 2.5
Rapportcijfers voor dit onderzoek per opvatting over hoe het al met al met Nederland gaat, bevolking van 18+, 2014/4-2015/1

keer eens. Dat is mooi. We weten dat lageropgeleiden meer vragen met 'ik weet het niet' beantwoorden en minder uitgebreide antwoorden op open vragen geven, dus het was niet vreemd geweest als ze het onderzoek als minder 'leuk' hadden ervaren. We hebben verder onderzocht of tevredenheid met het onderzoek samenhangt met de oordelen die men over andere zaken heeft gegeven. Dat blijkt slechts in beperkte mate het geval. De meest sprekende relatie is die met opvattingen aan het einde van de enquête over hoe het al met al met Nederland gaat (zie voor de vraag figuur 1.1 en uitgebreider COB 2014|3: 23 e.v.). Zowel mensen die het duidelijk de verkeerde kant op vinden gaan als mensen die het duidelijk de goede kant op vinden gaan, zijn het meest tevreden over het onderzoek (zie figuur 2.5).

Blijkbaar stelt zowel een positief als een negatief oordeel kunnen geven tevreden. Het is niet zo dat mensen die tevreden zijn over het eigen leven en de samenleving en politiek ook vaker tevreden zijn over het onderzoek. In combinatie met andere kenmerken blijven de opvattingen over hoe het gaat met Nederland een duidelijke samenhang met de tevredenheid tonen. In die combinaties zijn 18-34-jarigen ook nog steeds minder tevreden, gaan verwachtingen dat het slechter zal gaan met de eigen financiële situatie gepaard met minder tevredenheid en gaat de intentie om op PvdA, VVD of PVV te stemmen gepaard met meer tevredenheid.

Deze kleine analyse van de rapportcijfers suggereert dat het onderzoek op zich zin heeft om mensen te laten uiten wat ze van de samenleving en politiek vinden. Dat komt ook wel naar voren uit de opmerkingen die men over het onderzoek maakt. Die gaan deels over technische kwesties en heel algemeen over de vragenlijst, van 'te lang' en 'veel herhaling' tot 'leuk' en 'prima', of specifiek 'goeie vragenlijst: kun je lekker je hart mee luchten'. Soms komt men terug op afzonderlijke vragen ('te algemeen') of antwoordcategorieën (vaak omdat ze onvoldoende nuanceringsmogelijkheden bieden) of gaat men inhoudelijk nog even door op een vraag of worden de grootste zorgen en ergernissen nog eens herhaald ('er is meer criminaliteit', 'steeds minder beschikbaar voor de minima'). Enkelens antwoorden hun toon:

"Ik ben boos. Misschien wat rare woorden gebruikt maar zo voel ik het!" (man, 51 jaar, lbo)

"Het lijkt alsof ik een pessimist ben, maar dat valt wel mee. Tot op heden wordt er veel voor ouderen en zieken gedaan, maar mijn angst is hoe zal het verder gaan?" (vrouw, 80 jaar, mulo)

Omdat men deel uitmaakt van een onderzoekspanel, wordt het onderzoek ook vergeleken met de meer gebruikelijke commerciële enquêtes en dan is men veelal positief:

"Ik vond het een interessant interview, beter dan de interviews voor koffiebonen of iets dergelijks." (man, 41 jaar, mbo)

"Ik vind de onderzoeken naar bv. reclames altijd erg uitgebreid. Vaak onnodig. Dit was een stuk beknopter terwijl het echt wel belangrijker is." (vrouw, 53 jaar, mbo)

Maar er zijn ook mensen die het lastig vinden dat het nu zo veel over politiek gaat. Twee jongeren die dat verschillend waarderen:

“Ik ben pas 18, dus ik interesseer me niet echt voor politiek, dus ik vind deze vragenlijsten niet echt nuttig om in te vullen omdat ik er niks aan vind.” (vrouw, 18 jaar, mbo)

“Ik weet gewoon heel weinig over dit onderwerp, dus ik vond het onderzoek eigenlijk wel nuttig. Het heeft me erop gewezen dat de noodzaak er is om me een beetje te verdiepen in m'n land en gemeente :).” (vrouw, 19 jaar, vwo)

Er zijn maar weinig opmerkingen over het gebruik van het onderzoek.

“Er wordt niet genoeg naar de bevolking geluisterd. Dat geeft de mens wantrouwen.” (man, 42 jaar, mbo)

“Ik hoop dat hier wat mee gedaan wordt.” (vrouw, 50 jaar, hbo)

“Goede vragenlijst, maar ongeacht de uitkomst, zal de politiek c.q. de regering daar m.i. niets mee doen.” (man, 78 jaar, mbo)

Een enkeling leeft mee met de onderzoekers:

“Ik wens u slechts heel veel sterkte met het uitwerken van dit onderzoek. Het wordt lastig duiden. Maar dat is meteen de grote uitdaging die elke onderzoeker zich wenst. Veel succes.” (man, 58 jaar, hbo)

In de terugbelronde hebben we enkele tientallen respondenten expliciet gevraagd naar wat we dan vooral naar voren zouden moeten brengen voor Haagse politici en beleidsmensen (kader 2.2). Evenals de deelnemers van de COB-focusgroepen (COB 2010|2: 2) vinden geënquêteerden het nuttig om onderzoek te doen om politici te laten zien ‘wat er leeft’, maar er is scepsis of er wat mee wordt gedaan.

Kader 2.2 [Telefonische nabeschuivingen op 19 februari 2015](#)

In de terugbelronde hebben we respondenten ook gevraagd naar het nut van het onderzoek om Haagse politici en beleidsambtenaren op ministeries te informeren over wat er leeft. Ongeveer zo: ‘We schrijven elk kwartaal op basis van de enquête waar u aan meewerkte een rapport over hoe mensen aankijken tegen de samenleving en politiek en wat hun grootste zorgen over Nederland zijn. Heeft dat volgens u zin of denkt u dat politici voldoende weten wat er leeft of dat zo’n rapport onder in de bureaula komt?’ Vervolgens vroegen we eventueel verder over welke zorgen of onderwerpen nu onvoldoende werden gezien en naar voren gebracht zouden moeten worden. Een dergelijke vraag is natuurlijk niet zonder problemen en dat niet alleen omdat ze – anders dan aan het einde van de focusgroepen – weken na het onderzoek wordt gesteld. Het is ook een beetje alsof een medewerker van Calvé na een onderzoek over pindakaas komt vragen of men de productie van dit broodbeleg een zinvolle bezigheid vindt. Dat niemand reageerde met de opvatting dat het onderzoek nutteloos is, is wellicht meer een kwestie van beleefdheid dan van overtuiging.

Een minderheid heeft het idee dat politici best weten wat er speelt. Een enkeling voegt daaraan toe dat ze het echter niet iedereen naar de zin kunnen maken omdat ze nu eenmaal rekening moeten houden met allerlei tegenstrijdige belangen. Gangbaarder is het idee dat ze wel weten wat er speelt, maar er de ogen voor sluiten of er door eigenbelang of andere oneigenlijke belangen geen of onvoldoende rekening mee houden. ‘Ze hebben hun eigen agenda en doen toch wat ze willen.’ ►

Vervolg kader 2.2

De meeste mensen zijn echter van mening dat politici onvoldoende of helemaal niet weten wat er leeft. Het is goed dat met onderzoek politici beter inzicht krijgen in 'de praktijk'.

“Goed dat dit soort onderzoek er is, er is een kloof tussen gewone mensen en politici. Politici staan boven mensen met een modaal inkomen, ze weten niet hoe ons leven is en daarom is het goed dat dit soort onderzoek er is. Ze hoeven het niet mee te maken, hoor, maar moeten wel weten wat er speelt.” (vrouw, 20 jaar, hbo)

Ouderen bij wie we naar de zin van het onderzoek vroegen nadat het over decentralisaties en de Wmo was gegaan, geven meer dan eens voorbeelden over de informele hulp. Politici veronderstellen te gemakkelijk dat mensen wel informele zorg en ondersteuning kunnen regelen. Maar er zijn mensen die dat niet kunnen, van wie kinderen ver weg wonen, die weinig contacten in de omgeving hebben of daar al een groot beroep op doen. Het is goed om dat duidelijk te maken. Een mevrouw, die boos is en zich machteloos voelt vanwege de problemen van haar dochter met het persoonsgebonden budget dat zij vanwege haar autistische zoon krijgt, vindt het onderzoek ook best nuttig om politici te laten zien hoe moeilijk mensen het kunnen hebben. Eigenlijk zouden politici daar nog veel directer mee geconfronteerd moeten worden:

“Ik weet hoe er gestruggled wordt met de pgb's. Om de tijd worden er steekproefsgewijs mensen uitgelicht voor controle. Mijn dochter wordt er regelmatig uitgepikt en dan moet ze weer stapels papieren opsturen. Die raken dan weer kwijt of in een bureaula en de ene instantie weet niet wat de ander doet. [...] Al die politici, ze staan te ver boven ons. Ga naar de mensen toe. Als je steekproefsgewijs iemand eruit kunt pikken om te controleren of ze geen fraude plegen, dan kun je ook steekproefsgewijs een gezin eruit pikken om eens met die mensen te gaan praten.” (vrouw, 66 jaar, lbo)

Bijlage Kernmetingen COB 2008 - 2015/1

In aanvulling op eerdere bijlagen (voor het laatst in COB 2012|1: 49-55) geven we hier een overzicht van veelvuldig herhaalde metingen sinds begin 2008. De betreffende vragen zijn niet noodzakelijk in elk kwartaal van de gerapporteerde periode gesteld. Significante veranderingen van het vierde kwartaal van 2014 naar het eerste kwartaal van 2015 zijn blauw.

Tabel B1 **Persoonlijk geluk, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)**^a

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
erg ongelukkig	1	1	1	1	1	1
ongelukkig	1	2	2	2	2	2
niet ongelukkig, niet gelukkig	16	16	18	18	20	19
gelukkig	64	64	62	63	61	62
erg gelukkig	17	16	15	15	15	15

a 'In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?' De antwoorden tellen met 'ik weet het niet' op tot 100%.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B2 **Tevredenheid met diverse aspecten van het eigen leven, de maatschappij en de politiek, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in gemiddelden)**^a

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
gezondheid	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
de belangrijkste dagelijkse activiteit (werk, studie e.d.)	7,4	7,3	7,3	7,2	7,3	7,3
de eigen financiële situatie	7,0	6,9	6,7	6,7	6,8	6,7
de Nederlandse samenleving	6,2	6,2	6,3	6,2	6,3	6,3
de Nederlandse economie	6,1	6,0	5,5	5,6	5,9	5,8
het bestuur van de gemeente	6,0	6,0	5,9	5,9	6,1	6,2
de politiek in Den Haag	5,2	5,2	4,9	5,0	5,2	5,0
de Europese politiek	5,0	5,0	4,6	4,6	4,8	4,6

a 'Kunt u aangeven hoe tevreden u bent met ...?' Vermeld zijn gemiddelden van de antwoordmogelijkheden 1 (= zeer ontevreden) tot en met 10 (= zeer tevreden); 'ik weet het niet'-antwoorden blijven buiten beschouwing.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B3 **Verwachtingen voor de komende twaalf maanden, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)**^a

		2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
de eigen financiële situatie	(veel) slechter	17	18	28	18	20	21
	(veel) beter	17	17	14	19	16	18
de Nederlandse economie	(veel) slechter	46	32	52	23	26	22
	(veel) beter	12	24	12	31	21	25

a 'Wat zijn uw verwachtingen voor de komende twaalf maanden als het gaat om uw financiële situatie / de Nederlandse economie. Zullen de komende twaalf maanden slechter, hetzelfde of beter zijn?' De antwoorden tellen met 'ik weet het niet' op tot 100%.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B4 Opvattingen over stellingen over samenleving en politiek, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)^a

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
'Over het algemeen zijn de meeste mensen wel te vertrouwen.'						
(zeer) oneens	12	12	11	13	12	12
(zeer) eens	58	59	60	58	59	59
'Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen.'						
(zeer) oneens	24	24	23	21	23	22
(zeer) eens	39	41	41	44	41	42
'Er zijn nog altijd veel mensen die bereid zijn om een ander te helpen.'						
(zeer) oneens	5	5	4	4	.	5
(zeer) eens	81	82	83	83	.	79
'In ons land gaan de mensen met steeds minder respect met elkaar om.'						
(zeer) oneens	7	6	8	7	.	8
(zeer) eens	73	76	70	72	.	70
'De mensen in ons land moeten meer zelf verantwoordelijk zijn en minder rekenen op overheidsvoorzieningen.'						
(zeer) oneens	23	21	21	23	20	22
(zeer) eens	47	51	49	47	47	46
'Er moet worden bezuinigd op de overheidsuitgaven in Nederland.'						
(zeer) oneens	.	9	10	14	11	15
(zeer) eens	.	63	62	51	52	48
'Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.'						
(zeer) oneens	32	32	34	32	28	32
(zeer) eens	40	40	37	38	42	37
'De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.'						
(zeer) oneens	27	28	24	24	25	24
(zeer) eens	40	41	43	45	43	44
'Mensen zoals ik ondervinden vooral nadelen van het verdwijnen van de grenzen en het meer open worden van onze economie.'						
(zeer) oneens	42	42	41	38	39	36
(zeer) eens	17	19	22	25	25	25
'Het Nederlands lidmaatschap van de EU is een goede zaak.'						
(zeer) oneens	16	18	22	24	20	27
(zeer) eens	47	46	44	40	47	41
'De politiek in Den Haag heeft te veel macht overgedragen aan Europa.'						
(zeer) oneens	.	.	18	16	16	15
(zeer) eens	.	.	50	56	53	59

Vervolg tabel B4

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
'De landelijke politiek is voor de meeste mensen te ingewikkeld om te kunnen begrijpen.'						
(zeer) oneens	14	15	16	14	15	15
(zeer) eens	62	62	61	62	63	61
'De overheid doet onvoldoende voor mensen zoals ik.'						
(zeer) oneens	21	24	23	21	24	20
(zeer) eens	35	36	37	39	38	38
'De meeste politici zijn bekwame mensen die weten wat ze doen.'						
(zeer) oneens	31	29	33	32	29	32
(zeer) eens	28	30	28	29	33	28
'Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op wat de regering doet.'						
(zeer) oneens	18	20	18	17	20	16
(zeer) eens	57	56	60	60	59	61
'Politici gaan vaak onbehoorlijk met elkaar om.'						
(zeer) oneens	20	20	19	18	23	18
(zeer) eens	36	40	42	42	37	40
'Het zou goed zijn als het bestuur van het land werd overgelaten aan enkele krachtige leiders.'						
(zeer) oneens	41	38	35	37	41	35
(zeer) eens	28	32	35	33	30	34
'Kamerleden en ministers geven niet veel om wat mensen zoals ik denken.'						
(zeer) oneens	21	21	19	20	21	19
(zeer) eens	47	48	51	52	47	51
'Het zou goed zijn als burgers meer konden meebeslissen over belangrijke politieke kwesties.'						
(zeer) oneens	14	14	15	14	15	13
(zeer) eens	63	63	61	61	59	64
'Het is een goede zaak dat in de politiek compromissen worden gesloten.'						
(zeer) oneens	9	8	9	11	9	10
(zeer) eens	58	57	56	54	55	53

a De stellingen worden voorgelegd met vijf antwoordmogelijkheden van 'zeer mee oneens' via 'oneens', 'neutraal' en 'eens' tot 'zeer mee eens' en 'ik weet het niet'. De antwoorden tellen met 'neutraal' en 'ik weet het niet' op tot 100%.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B5 Stem- en protestgeneigdheid, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
'Als er nu verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, zou u dan gaan stemmen?' ^a						
nee	6	5	6	8	8	6
ja	82	86	83	81	82	80
'Stel: de Tweede Kamer behandelt een wetsvoorstel dat u zeer onrechtvaardig of verkeerd vindt. Hoe groot is de kans dat u zou proberen daar iets tegen te doen?' ^b						
(zeer) klein	.	.	73	70	72	69
(zeer) groot	.	.	13	13	11	12

a De antwoorden tellen met 'misschien' op tot 100%.

b De antwoorden tellen met 'ik weet het niet' op tot 100%.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B6 Institutioneel vertrouwen, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in gemiddelden)^a

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
de grote ondernemingen	5,8	5,8	5,7	5,7	5,8	5,8
de vakbonden	6,0	5,8	5,7	5,8	5,6	5,8
de kranten	6,0	5,9	5,8	5,9	5,8	5,9
de televisie	6,0	6,0	5,9	5,9	5,9	6,0
de rechtspraak	5,9	5,9	6,0	6,0	6,1	5,9
de Tweede Kamer	5,4	5,4	5,2	5,2	5,4	5,1
de regering	5,2	5,2	5,0	5,0	5,3	5,0

a 'Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de volgende instellingen in Nederland?' Vermeld zijn gemiddelden van de antwoordmogelijkheden 1 (= geen enkel vertrouwen) tot en met 10 (= alle vertrouwen); 'ik weet het niet'-antwoorden blijven buiten beschouwing.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Tabel B7 Welke kant het op gaat met Nederland, bevolking van 18+, 2008-2015/1 (in procenten)^a

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1-3	2014/4	2015/1
duidelijk de verkeerde kant op	13	13	18	15	18	18
iets meer de verkeerde dan goede kant op	51	49	47	39	38	40
iets meer de goede dan verkeerde kant op	24	25	23	32	30	29
duidelijk de goede kant op	1	3	2	3	3	2

a 'In dit onderzoek zijn allerlei onderwerpen aan de orde geweest. We willen nog graag weten hoe u al met al vindt dat het gaat met Nederland. Vindt u dat het over het algemeen de verkeerde kant of de goede kant op gaat in Nederland?' De antwoorden tellen met 'ik weet het niet' op tot 100%.

Bron: COB 2008/1-2015/1

Verantwoording

Achtergrond

Het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) wordt gedaan door het Sociaal en Cultureel Planbureau in opdracht van de Voorlichtingsraad (VoRa) en heeft de volgende doelstellingen:

- Het kabinet voorzien van actuele informatie over ontwikkelingen in opvattingen in de bevolking over maatschappelijke en politieke problemen en doeleinden, inclusief gegevens over algemene tevredenheid en onbehagen en zo mogelijk signaleringen van groepen die ‘negatief’ opvallen.
- Het informeren van politiek en publiek met uitvoeriger analyses van deze onderwerpen om Nederland in de tijd en internationaal te kunnen plaatsen en verscheidenheid binnen de Nederlandse samenleving in kaart te brengen en te duiden.
- Een bijdrage leveren aan de publieke discussie over maatschappelijke en politieke problemen en doeleinden door relativering en uitdieping van enquêtegegevens over de publieke opinie met behulp van vergelijkende analyses en kwalitatief onderzoek.

Het onderzoek resulteert in kwartaalrapporten en in studies. De volgende achtergrondstudie en twee verdiepingstudies zijn verschenen en beschikbaar op www.scp.nl/publicaties:

- Paul Dekker (red.). *Meten wat leeft? Achtergrondstudie bij het Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: scp, 2009.
- Paul Dekker, Tom van der Meer, Peggy Schyns en Eefje Steenvoorden. *Crisis in aantocht? Verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2008*. Den Haag: scp, 2009.
- Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: scp, 2011.

Onderzoek in het eerste kwartaal van 2015

Er is een kwartaalenquête gehouden en een aantal geënquêteerden is telefonisch later benaderd met enkele aanvullende vragen. Het enquêteonderzoek is uitgevoerd door MarketResponse Nederland op een steekproef van personen van 18 jaar en ouder uit zijn bestand ‘De Onderzoek Groep’. Dit onderzoekspanel is samengesteld op basis van telefonische werving en maakt geen gebruik van zelfaanmeldingen. De respondenten ontvangen in principe geen vergoeding. Ook voor deelname aan de COB-enquête is niet betaald. Uit het panel zijn 1403 respondenten van 18 jaar en ouder opgebeld met de vraag of ze aan dit onderzoek mee willen doen en of ze dat dan schriftelijk of online willen. Daarnaast zijn 1819 respondenten die niet telefonisch benaderd willen worden, gemaild met het verzoek om mee te doen en met een link naar de onlinevragenlijst. Tussen 9 januari en 2 februari hebben van de opgebeldde personen er 701 online en 164 schriftelijk meegedaan, van de gemaillde respondenten 304 online (totaal 1169). De gemiddelde invultijd van de onlinevragenlijst was 22 minuten. Tenzij anders vermeld zijn in dit rapport de resultaten gewogen op sekse, leeftijd, opleidingsniveau en internetgebruik. De weegfactor varieert van 0,6 tot 2,1 en de weegefficiëntie is 90,1%, resulterend in een effectieve steekproef van 1053. Zie verder de op www.scp.nl/publicaties beschikbare onderzoeksverantwoording: Co van Rooijen en Petra van Laar, *Onderzoekstechnische verantwoording Burgerperspectieven 2015, 1e kwartaal*, Leusden: MarketResponse, februari 2015 (projectnummer 20166). Van alle respondenten gaf 98% met een rapportcijfer aan ‘hoe leuk of vervelend’ ze dit onderzoek vonden en dat leverde een gemiddeld van 7,4 en 96% voldoende en 4% onvoldoende op.

Op 19 februari hebben de auteurs en SCP-collega Pepijn van Houwelingen aanvullende telefoongesprekken gevoerd met 36 mensen die in januari aan de enquête deelnamen. We vroegen mensen die integratie- en immigratiekwesties als grootste problemen hadden genoemd om een toelichting, 65-plussers over de decentralisatie en de lokale en nationale politieke, en allen over het nut van ons soort onderzoek.

Onderwerpen in voorgaande kwartaalberichten

- 2008|1: mediagebruikers, institutioneel vertrouwen, machteloosheid en Europa;
- 2008|2: levensinstellingen, informatie voor de regering en maatschappelijke participatie;
- 2008|3: groepen werkenden, economische en persoonlijke toekomstverwachtingen;
- 2008|4: basismotivaties, overheidsuitgaven, de crisis en publieke omgangsvormen;
- 2009|1: vrijheid van meningsuiting en Europa;
- 2009|2: opvoeding en gezin en de media over de crisis;
- 2009|3: de economische crisis voor mbo'ers en mkb'ers en politieke onvrede;
- 2009|4: politiek (on-)tevreden en de multiculturele samenleving;
- 2010|1: maatschappelijke tegenstellingen en de relaties tussen jong en oud;
- 2010|2: bezuinigingen en vertrouwen in informatie over klimaat en vaccinatie;
- 2010|3: gevoelens van onveiligheid en internationalisering;
- 2010|4: grip op het leven en de publieke gevolgen van gejaagdheid;
- 2011|1: eurocrisis en vergelijking Denemarken – Nederland;
- 2011|2: Nederland in het buitenland, buitenlands beleid en burgertypen;
- 2011|3: eigen verantwoordelijkheid en groepen mediagebruikers;
- 2011|4: de inrichting van Nederland en sterke punten van Nederland;
- 2012|1: ontwikkelingen in de publieke opinie tussen 2008-2011;
- 2012|2: economische crisis en toekomst, Europa en opleidingsniveau's;
- 2012|3: houdbaarheid van de medische zorg en AOW en wensen voor de formatie;
- 2012|4: vrijwilligerswerk, maatschappelijke tegenstellingen, buitenland, niet-stemmers;
- 2013|1: protestgeneigdheid en vertrouwen in informatiebronnen;
- 2013|2: crisisperspectieven en -ervaringen en HEXACO-persoonlijkheidsdimensies;
- 2013|3: persoonlijke toekomstzorgen, inkomensongelijkheid en Europa;
- 2013|4: opvattingen over Oost-Europese arbeidsmigranten en lokale politiek;
- 2014|1: stemming over Europa en de Haagse politiek;
- 2014|2: (fysieke) risico's en verantwoordelijkheden;
- 2014|3: visies op Nederland en de toekomst en essay 'Van stemming naar bestemming'; en
- 2014|4: decentralisaties in het sociale domein en vrijheid van meningsuiting.

© Sociaal en Cultureel Planbureau,
Den Haag 2015

ISBN 978 90 377 0740 3
ISSN 1876 8598

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag

telefoon 070 340 70 00

info@scp.nl
www.scp.nl

Vormgeving:
bureau StijlZorg, Utrecht